KLÁŠTERY

a jich význam v dějinách lidské vzdělanosti.

Napsal

Vinc. Drbohlav.

V PRAZE

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba.

1901

HLASY
katolického spolku tiskového.

Ročník XXXII.

ČÍSLO 2.

Kláštery a jich význam v dějinách lidské vzdělanosti.

V Praze 1901.
Nákladem katolického spolku tiskového. — V komisi Cyrillo-Methodějského knihkupectví G. Francl.

Předmluva.

Nic nebylo na světě tak tupeno, jako katolická Církev. Žádná instituce její neobstála před jejími nepřáteli. To, co ona učinila, co do života zavedla, bylo prý vymyšleno na spoutání lidského ducha. Tak se mluví ve shromážděních, tak se čte v novinách, románech, ano i v dějepisných pojednáních. Lid to přijímá za bernou minci, neboť myslí, kdyby to pravda nebylo, že by se o tom psáti nemohlo. Ba v předsudcích a nepravých představách pluje často i ten, kdo má akademické vzdělání. Díky čilejšímu ruchu nyní ve straně katolické, mnohá bajka, mnohá lež, mnohý předsudek, šťastně pochovány. Na ty věci počíná se hleděti nyní střízlivěji, které ještě před desíti lety byly obludou, kterou prý Církev pro lidi utvořila.

Tak neušly ani kláštery svému osudu. Co se o nich vypsalo již inkoustu, aby se vylíčily do světa jako instituce škodná, ano nemravná. O mniších psalo se jako o lenoších, zhejralcích, intrikánech. V těchto úlohách figurují v dramatech a románech. A ti, kteří o nich tak psali, nevědí, co mnich a klášter vlastně je. Pamětihodna jsou slova, která pronesl o mniších hrabě Montalembert v předmluvě ke svému velikolepému dílu: »Mniši západu«. „Kdo věděl mezi námi," tak dí,

„před málo lety, co je vlastně mnich? Co se mne dotýče, neměl jsem na začátku předběžných studií k tomuto dílu o tom zcela žádného pojmu. Domníval jsem se, že vím, co je světec, co je Církev, ale neměl jsem nejmenší předtuchy o tom, co je mnich a co mnišství. Patřil jsem právě době, v níž jsem žil. V celém průběhu mého domácího a veřejného vychování nikomu, ani těm, kteří mne dějinám církevním učili, nenapadlo, dáti mi pojem o náboženských řádech. Třicet let sotva uplynulo od jich zrušení ve Francii, a již se o nich mluvilo jako o onom vyhynulém druhu, jehož fossilní kosti čas od času se objevují a buď zvědavost, nebo odpor vzbuzují, ale za věci živého světa se nepočítají. Či nevěděli jsme všickni při výstupu z gymnasia, jaké měl zamilované pletky Jupiter, ale mohli jsme snad udati jen jména oněch zakladatelů, kterým děkuje Evropa za své vzdělání a Církev tak často za svou záchranu?“

A nevěděl li to Montalembert, který stál na výši vědy svého století a uprostřed vřelého, katolického života ve Francii se nalézal, co teprve říci můžeme o těch, kteří jsou katolickému životu cizí, kteří své představy o mnichu čerpají ze zpráv o mnichu v táboře Valdštýnově, nebo z Věčného žida nebo z jiného sensačního románu, nebo z nějakého „dějepisného“ badání?

Nuže, o těchto mniších pokusíme se podati jenom sporé pojednání, abychom ukázali, čím v dějinách člověčenstva byli a čím v životě katolickém dosud jsou.

HLAVA I.

Vznik klášterů a jich dějepisný nástin.

Původ klášterního života nemůžeme hledati nikde jinde, leč v životě a v osobě Ježíše Krista. Mnišství katolické Církve s podobnými zjevy u Židů, Indů, Budhistů, nemá nic společného, jak mylně soudí mnozí dějepisci.

Vizme Krista! Žil v dobrovolné, dokonalé chudobě; „neměl místa ani, kde by hlavy své sklonil.“ Kristus byl nejčistší, nejnevinnější panic; byl duší a tělem druhý Adam pokolení lidského. Život jeho byla poslušnost — poslušen byl až k smrti, a to k smrti kříže. (Filipp. 2, 8.) Kristus Pán zřekl se pozemských věcí a volil chudobu. I to je u něho božské. Je-li lidské, míti a užívati, je božské, toho se zříci. Čím chudší a prázdnější ve vnitru je bytost lidská, tím více potřebuje zevnějších věcí a zevnějších požitkův; ale pro toho, kdo božství v sobě měl a v němž pramen nekonečného blaha proudil, pro toho jiný stav se nehodil, než dokonalé odloučení se od pozemských věcí. „Ty jsi Bůh,“ dí Písmo sv., „nebo nepotřebuješ mých statků.“ (Žalm 15, v. 2.) Kristus byl smírnou obětí za lidstvo, proto bylo životem jeho sebezapírání a obětavá láska. Nechtěl býti takovým učitelem, jako ti, které káral, že ukládají

nesnesitelná břemena jiným, ale sami nedotýkají se jich ani prstem (Luk. 11, 46) — ale chtěl sám více nésti, nežli žádal na jiných. Jestliže žádal na všech, aby nelpěli celou duší na statcích vezdejších, aby neposkvrňovali smyslnými rozkošemi svých srdcí, aby v pokoře a poslušnosti božským zákonům a pro Boha zákonitým vrchnostem se podrobovali — chtěl tak pohrdání světem a sebezapírání ukázati v největším stupni dokonalosti.

K takovémuto životu dokonalého odřeknutí se pozemských věcí Kristus Pán nezavázal nikoho. Dovoloval majetek spravedlivě nabytý, přál radostem nevinným. Žehnal a posvěcoval manželství. Neobmezil svobody vůle lidské, ale ohlásil jí zákon autority rodiny, státu a Církve.

Ale jsou duše ve světě, kterým pouhé plnění zákonů nepostačuje, duše, jež cítí, že mohou více, než pouze to, co je jim uloženo. Nuže, těmto duším lidským, které se chtěly více povznésti, Kristus neučinil překážek, ale dal jim radu, láskyplné napomenutí, jak by ho v dokonalejším oddání se Bohu, v dokonalejším vedení života mohly následovati.

Kristus Pán se o tom často jasně a zřetelně vyslovil. Tak čteme u sv. Matouše (19., 16 nn.): „A aj, přistoupiv jeden, řekl jemu: Mistře dobrý, co budu dobrého činiti, abych měl život věčný? A on řekl jemu: Co se mne ptáš o dobrém? Jediný dobrý jest Bůh. Chceš-li pak vejíti do života, ostříhej přikázaní — — — Dí jemu mládenec: Všeho toho ostříhal jsem od mladosti své; čehož se mi ještě nedostává? Řekl mu Ježíš: Chceš-li dokonalým býti, jdi, prodej, co máš, a rozdej chudým, a budeš míti poklad v nebi; a pojď, následuj mne.“

V těchto zřetelných slovech Kristových vyslovena je rada dobrovolné chudoby a spolu vybídnutí, žíti tak, jako On, k dosažení dokonalosti.

Na jiném místě (Mat. 19, 12), když mluvil Spasitel o nerozlučitelnosti manželství, pronesl tato slova: „A jsou panicové. kteří se sami v panictví oddali pro království nebeské. Kdo může pochopiti, pochop.“ Kristus zde nebrání tomu, kdo chce z lásky k Bohu žíti ve zdrželivosti, v čistotě.

Radu poslušnosti vyslovuje Spasitel ve slovech svých k jinochu: „Následuj mne.“ U sv. Lukáše (9, 23) čteme toto: „Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sebe sám a beř kříž svůj na sebe každého dne a následuj mne.“

Slova „zapříti sebe“ znamenají: zříci se vlastní vůle, podříditi ji, žíti v poslušnosti k vyššímu, jako dítě k otci. Následovati Krista je tolik, jako býti poslušným, jako byl on sám.

I život v komunitě, ve společnosti, má v evangeliu své oprávnění ve slovech: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tuť jsem já uprostřed nich.“ (Mat. 18, 20.)

Kristus Pán vedl se svatými apoštoly společný, dle jistých pravidel zajisté uspořádaný život. Tak posvětil svým příkladem tento společný život.

A v pravdě jenom ti mohou dokonale vše míti společným, kdož nemají pro sebe nic; jen ti mohou tvořiti jednu duchovní rodinu, kdož neznají svazků rodinných. kdož mají jedno srdce, jednu mysl a jako děti poslouchají svého společného otce.

Tím jsme dostatečně odůvodnili, že zárodek klášterního života je v evangeliu obsažen. A jestliže proto vidíme, jak během věků zakladatelé řeholí

povstávali, tu bylo vždy hlavním účelem jejich, následovati co možná nejdokonaleji chudý, odříkavý, pokorný a poslušný život Spasitelův a zřeknutím se pozemských věcí a radostí již tu na zemi vésti život obětavý, bohumilý, nebeský.

V prvních dobách Církve, pravda, klášterů nebylo, ale byly tu prvky, které život klášterní vytvořují.

Již sv. apoštolé „opustili vše," vedli život chudý, světskému duchu odumřelý. Po nich to činili i ostatní věrozvěstové. Ano, první křesťané v Jerusalemě a potom v ostatních obcích, aby se Kristu podobali, rozdali jmění, nebo dali je Církvi a zasvětili se jejímu vedení a v bratrské lásce žili. Tito byli týmž duchem proniknuti, s jakým se potom potkáváme v klášteřích. A vedle těchto a stejně s nimi i později odřekli se mužové a ženy, mládenci a panny i vdovy všeho pozemského a zaslíbili Bohu čistotu těla svého a slib ten do rukou biskupových skládali. Právě z těchto řad posílala Církev v dobách, kdy se s pohanstvím utkávala, na popraviště nejlepší syny a dcery své.

Křesťané, kteří vedle zachovávání zákonů Božích a příkazů Církve přidali si život odříkání, sebezapírání z lásky ku Kristu, sluli asketové. Jedni zůstali ve světě a věnovali se spáse svých bratří. K těm náležejí biskupové, kněží, nábožné panny a vdovy. Jiní odloučili se od hříšného světa, zašli do pouště, ke skalám, a tu žili v modlitbě a rozjímání. Takových křesťanů v dobách posledního pronásledování bylo mnoho v pouštích egyptských. Sluli eremité, nebo anachoreti, nebo monachi — poustevníci. Nejslavnějším byl sv. Pavel (nar. 220), který 90 let ztrávil na poušti thébajské. Jiným byl sv. Antonín, jenž shromáždil kolem sebe roztroušené poustevníky a stal se jim

otcem. Po smrti jeho čítaly pouště egyptské, syrské, palestinské mnoho tisíc poustevníků, kteří vedle rozjímání zaměstnávali se hlásáním slova Božího.

Těmto poustevníkům, buď o samotě, nebo po dvou, po třech žijícím, dal organisaci Pachomius (292—340.) Ten zařídil totiž v Tabenně na ostrově nilském, pro ty, kteří se k němu připojili, společné obydlí (monasterium, coenobium, claustrum), učinil z nich jednu čeleď a dal jí životní pravidla. Tak vznikl první klášter. Mniši sluli c o e n o b i t é nebo t a b e n i t é.

V krátkém čase měl tolik mnichů, že byl Pachomius přinucen založiti jiných 7 klášterů. Nejslavnějším z nich stal se klášter v Pabau (Pais) u Théb, kdež sídlil představený všech klášterů. Praví se, že sdružení Pachomiovo čítalo přes 50.000 mnichů.

Zařízení klášterního života bylo tam podstatně toto: Mimo opata měl každý klášter ještě superiora s koadjutorem. Rozdělen byl na 30 nebo 40 pořádků se svými priory, kteří měli jednoho nebo dva spolubratry ku pomoci. Pořádky tyto měly své zvláštní funkce pro kuchyni, zahradu, pekárnu, dílnu, nemocnici, fortnu a p. Každý pořádek měl svůj dům se světnicemi o 2 nebo 3 bratřích. V určitou dobu buď celý klášter, nebo jednotlivé pořádky scházely se k modlitbám, k nimž volal buďto zvuk polnice, nebo údery kladiva na dvéře cel. Většina času byla věnována práci Pletly se rohože, košíky, koberce, pracovalo se v zahradách, rybařilo se a p. Z výdělku se vydržoval klášter a zbytek dával se chudým. Jídlem byla zelenina, luštěniny a olej. Středa a pátek byly postními dny. V sobotu a v neděli přistupovali mniši ke stolu Páně. Bohoslužbu obstarával kněz z okolí, neboť řád nedovoloval míti vlastní kněze. Po-

hostinství se šetřilo. Kněžím, jiným mnichům, nebo poustevníkům myly se dle východního obyčeje nohy. Vystoupiti z kláštera bylo dovoleno, avšak tento krok pokládal se za nečestný.

Kláštery dle vzoru Pachomiova šířily se do Palestiny, Syrie, Mesopotamie, Persie a Armenie.

Dokonalejší pravidla dostaly kláštery od sv. Basilia Velikého († 319), biskupa v Cesareji. Týž poznal kláštery v Egyptě a na Východě a potom založil pro své žáky kláštery v Pontu a Kappadocii. Těmto dal svá pravidla, jež potom přijal celý Východ. Mniši po něm slují Basiliáni (Ordo sancti Basilii). Basilius pokládá se za patriarchu mnichů na Východě. Východní kláštery řídí se dosud jeho pravidly.

Basilius hleděl v klášterním životě na jednotu v cvičení a v zevnějším pořádku. Mnichům byla za skrovné stravy vyměřena tělesná a duchovní práce, která bývala často za dne hodinkami přerušována. Klášter měl již několik kněží.

Vedle mužských klášterů od časů Pachomiových vznikaly i kláštery ženské, které řídila ammas (matka); klášternice sluly monachai, nonnae.

Koncil v Chalcedonu r. 451 podřídil kláštery pod pravomoc biskupů.

Na západě (v Evropě) ujalo se mnišství až sv. Athanasiem. Týž přišel kolem r. 340 se dvěma mnichy do Říma a nadchl líčením mnišského života věřící tak, že mnohé patricijské domy stávaly se kláštery. První klášter vznikl přičiněním sv. Ambrože u Milána. Brzy na to nalezl sv. Jeronym mnohé kláštery mužské i ženské v Italii, na březích Jaderského moře i v Dalmacii.

Z Italie šířil se klášterní život do Gallie sv, Martinem Turským († 401), který tu založil mnoho

klášterů. V jižní Gallii založil (410) sv. Honorát slavný klášter na ostrově Levíně (St. Honoré) a Jan Kassian (415) klášter sv. Viktora u Marseillu.

V Africe zaváděl kláštery sv. Augustin (Kartago, Tagaste, Hippo) a sám se svými duchovními žil dle svých pravidel jako mnich. (Od něho měli Augustiniani svá pravidla.) Z Afriky šířily se kláštery do Španěl. V Irsku sv. Patrik († 465), sv. Kieran, Luan a sv. Kolumba založili mnoho klášterů, tak že se ostrov tento nazýval ostrovem svatých. Ve Škotsku sv. Kolumba založil 300 klášterů, z nichž klášter na ostrově Joně (Hy) byl střediskem duševního života.

Mniši sv. Kolumby rozšiřovali potom z Irska a Škotska kláštery po Anglii, Francii a Německu. Později utvořili tak zv. škotskou kongregaci, mající 12 klášterů.

I tyto kláštery na západě stály pod jurisdikcí biskupův. Bez jejich dovolení nesměly se zřizovati. Měly jiný ráz, než kláštery východní, podmíněný jiným podnebím, způsobem života a jinými životními podmínkami.

V 5. století byl utěšený rozkvět klášterů podlomen vpády barbarskými. Také tím, že neměly jednoty ve vedení a svého středu, vloudily se do zdí klášterních mnohé vady a biskupové musili často přísně zakročovati, aby v nich ducha kázně udrželi.

Aby mohly kláštery blaze působiti, musil jim dáti organisaci geniální duch, a ten objevil se ve sv. Benediktovi z Nursie, který se proto zove otcem mnichů na západě.

Sv. Benedikt narodil se r. 480 z rodu Aniciův v Nursii. Ve 14 letech vedl život poustevníka v Subiaku. Pro svou výtečnou pověst byl zvolen za opata kláštera v okolí. Avšak že byl přísný,

musil před zlobou mnichů z kláštera utéci. I odebral se opětně do poustevny. Tu shromáždil kolem sebe žáky a zřídil roku 520 dvanáct klášterů po 12 mniších. Mnohé nesnáze přinutily ho uchýliti se na jih. Okolo r. 529 odebral se do Kapuy, kde na rozvalinách Cassina založil slavný klášter Monte Cassino, který se stal mateřským klášterem pro celý řád.

Kdo chtěl do jeho řádu vstoupiti, musil si odbyti noviciát a potom složiti tři slavné sliby: zůstati v klášteře (stabilitas loci), žíti chudě a čistě (paupertas et castitas, čili conversio morum), a býti poslušnu svých představených (oboedientia).

Zaměstnáním mnichů byla modlitba, rozjímání, čtení duchovní, práce polní a řemeslnická a výchova mládeže. Vědecké studium zavedl do klášterů Kassiodor. Ještě za svého života dočkal se Benedikt, jak žáci jeho, Placidus a Maurus, zavedli řeholi jeho přes Italii do Sicilie a do Francie. Ale teprve za 100 let po smrti Benediktově († 543) měla čeleď jeho prováděti svůj světový plán.

Toto dílo započal Řehoř Veliký, dříve benediktin, který vypravil r. 549 mnicha Augustina se 40 mnichy do Anglie. Sv. Augustin založil tam mnoho klášterů (Canterbury, York a mnoho jiných). Odtud vydávali se mniši-benediktini na missionářské cesty na evropskou pevninu. A tím započíná řada dějin řádových, které jsou totožny s kulturními dějinami západní a střední Evropy. Mniši sv. Kolumba, Havel, Rupert, Kilian, Pirmin, Willibald, Willibrod, Suitbert, Bonifác se zástupy svých spolubratří založili ve střední Evropě nesčíslné množství klášterů.

Z těchto klášterů buďtež jmenovány pro svůj světodějný význam aspoň tyto: Luxovium, Bobbio,

sv. Havel Rychnov, sv. Petr v Solnohradě, Flitzlar, Fulda, Korvey, Kremsmünster a j. v. Za Karla Velikého byla zavedena řehole sv. Benedikta do všech klášterův a stala se panující. Do konce 8. století byli benediktini rozšířeni po celé západní, jižní a střední Evropě. Do Čech zavedeni byli sv. Vojtěchem a usadili se v Břevnově. Břevnov stal se matkou mnoha jiných klášterů, které v Polsku a v Uhrách (sv. Martin) blahodárně působily.

Během času kláštery zbohatly. Opati jejich toužili po politické moci a hleděli se z moci biskupů vymaniti a přímo papeži podříditi. Světská knížata zase osobovala si práva, dosazovati opaty, a z klášterů si tvořila prameny nových příjmů. Na místa opatů dosazováni milci vladařů, kteří ani kněžími nebyli, tak že církevní synoda v Troslech takto se o tom vyjádřila: „Nyní řádí v posvátných příbytcích řeholníkův světští opatové se ženami, dětmi, vojáky a psy.“ Tím ovšem kláštery s posláním by se byly minuly, kdyby ze zdí jejich nebyli vycházeli mužové, horlící pro nápravu.

První pokus, zavésti v klášteřích prvotního ducha, obnoviti staré benediktinské pravidlo, učinil ve Francii Benedikt z Anianu († 821), a k němu připojily se mnohé kláštery. Král Ludvík Pobožný svěřil mu správu nad západofranckými kláštery.

S lepším zdarem setkal se klášter Clugny v Aquitanii, v němž opat sv. Odilo zavedl život tak spořádaný a kázný, že svět daleko široko ctil řeholníky z Kluniaku za svaté. Mniši, kteří zostřené řeholi sv. Benedikta se podrobili, tvořili kongregaci kluniackou, která v 12. století měla 2000 klášterů. Měla veliký vliv na čistotu života

kněžského a mravů křesťanských nejen ve Francii, ale i v Italii a Španělsku.

V Německu se nemohla reforma dlouho ujati, až teprve sv. Vilémovi, opatu z Hiršavy (v Černém lese), r. 1069 podařilo se mnoho klášterů sjednotiti v kongregaci hiršavskou.

V Italii sv. Romuald v Kamaldoli na Apeninách založil r. 1018 přísný řád mnichů kamaldulských, jenž měl i ženskou čeleď, a sv. Jan Gualbertus r. 1038 řeholi valombroskou.

Od 11. století v Církvi duch přísné askése a duch účinné křesťanské lásky tvořil čas od času, jak toho potřeba se naskytla, vždy nové a nové řehole, které sice měly v základě pravidla sv. Benedikta nebo sv. Augustina ale ve veřejném působení vystupovaly samostatně.

K těmto novým řeholím náležejí: Kartusiané, r. 1084 od sv. Brunona založení, který v divoké krajině Chatreuse u Grenoblu se soudruhy se usadil. Bratří řádoví bydlili v celách o samotě a k přísné askési připojili si zákon mlčení a práce. V Čechách měl řád tento dva kláštery: Na Smíchově (1341 od Jana Lucemburského) a ve Valdicích u Jičína (1627 od Albrechta z Valdštýna).

Cisterciáci založeni r. 1090 od sv. Roberta z Citraux u Dijonu. Řád tento získal si velikých zásluh svou civilisátorskou činností na severovýchodě. K rozkvětu jeho valně přispěl sv. Bernard, opat v Clairvaux, nejslavnější osoba svého století Týž měl největší vliv na události svého času. V 13. století měl řád tento 2000 klášterů mužských a 6000 klášterů ženských. Do Čech a do Moravy byli zavedeni cisterciáci v první polovici 12. století.

Roku 1120 založil sv. Norbert v Premontré

řeholi praemonstrátskou dle pravidel sv. Augustina. Tato zabývala se potíráním bludův a utvrzováním věřících ve víře. Do Čech byli praemonstráté uvedeni záhy. Již r. 1126 měli tu opatství na Strahově a v Teplé.

Za křižáckých válek vznikli rytířští duchovní řádové, kteří ducha rytířského s duchem mnicha hleděli spojovati. K těmto patří johannité (maltézští, rodští rytíři), r. 1048 od kupců z Amalfi v Jerusalemě založení. Z počátku zabývali se ošetřováním nemocných ve špitále, ale potom vzali si též za úkol hájiti sv. zemi a ochraňovati poutníky. Do Čech byli uvedeni za krále Vladislava r. 1159. — Dále sem patří templáři, r. 1118 od devíti francouzských rytířů k hájení sv. země a poutníků založení. Do Čech se dostali r. 1232 za krále Václava I — Po té jsou rytíři němečtí nebo bratří marianští, při obléhání Ankony r. 1190 vzniklí. Zabývali se i ošetřováním nemocných. V Čechách byli od r. 1215. Pozdější působení tohoto řádu v severním Německu nabylo neblahé pověsti. — Konečně jsou křižovníci čili strážcové Božího hrobu, kteří za křižáckých válek v Jerusalemě povstali a potom od českých šlechticů r. 1190 do Čech zavedeni byli. (Patřil jim klášter na Zderaze. Ženská větev tohoto řádu měla svůj klášter ve Světci od r. 1287.)

K vykupování zajatců a otroků z rukou saracenských vznikly dva řády: trinitářů r. 1198 ve Francii a mercedářů r. 1218 ve Španělsku.

K obsluze nemocných vzniklo mnoho řádů; tak kromě jiných: řád křižovníků s červenou hvězdou, r. 1234 od bl. Anežky české založený; r. 1098 řád antonianů ve Francii, guilbertinů r. 1148 v Anglii, bratrů montpellierských r. 1190 ve Francii.

Na počátku 13. století nebyly v Evropě nábožensko-mravní poměry utěšeny. Bohatství zavedlo do života přepych, který vloudil se i do mnohých klášterův a do života světského duchovenstva. Kázeň církevní ochabovala. Lid byl v duchovních potřebách zanedbáván. Ozývaly se stesky a všude vzmáhala se rozháranost, kterou i spory císařů německých s papeži podněcovaly. Nebezpečí by o tím hrozivější, když i sektáři albigenští a valdenští svým zdánlivě přísným životem k podvratným naukám svým obecný lid lákali.

Tu právě v pravý čas Prozřetelnost Boží vyslala na kolbiště dva muže, aby zachránili společnost lidskou od záhuby.

Byl to sv. Dominik a sv. František z Assisi. Oba skoro současně založili nové řehole, které chudobou nejen jednotlivců, ale řádu samého, v pravdě apoštolským životem a kázaním takovou činnost vyvinuly, že zbloudilý a svedený lid Církvi vrátily a v lidu opět ducha křesťanského vzbudily. Pro chudobu svou zváni údové těchto řádů mnichy žebravými, mendikanty.

Sv. Dominik založil r. 1216 řád kazatelů (dominikánů, predikantů), který hlavně kázaním a vědou obhajoval nauky katolické a potíral bludy. S úžasnou rychlostí rozšířil se po všech křesťanských zemích. Z tohoto řádu vyšlo mnoho učených mužů (na 4000) a duchovních hodnostářů (4 papežové, 60 kardinálů, 150 arcibiskupů a 800 biskupů). V Čechách zavedeni byli již r. 1226 a měli klášter u sv. Klimenta. R. 1219 byla již i ženská řehole tohoto řádu (v Praze r. 1293).

Sv. František z Assisi je zakladatelem řádu františkánského r. 1209 (potvrzeného r. 1223). Tento řád měl již za 45 let 8000 klášterů s 200 000 mnichů. Jeho úkolem bylo obírati se potřebami

nábožného srdce. Činnost tohoto řádu v duchovní správě od 13. do 16. století byla velice požehnaná. Do Čech zavedeni františkáni r. 1233. I z tohoto řádu vyšlo mnoho znamenitých učenců a duchovních hodnostářů. Ženskou řeholi založila sv. Klára r. 1220, odtud jméno její klarisky. (Do Čech přišly r. 1234.) Ve 14. století rozštěpili se františkáni dle přísnějšího nebo mírnějšího zachovávání pravidel na více kongregací.

K žebravým řádům počítají se ještě karmelitáni, kteří r. 1224 ve sv. zemi vznikli a odtud po Evropě se rozšířili (do Čech 1340); augustiniáni poustevníci, které papež Alexander IV. v řeholi r. 1256 uvedl. (V Čechách od r. 1256.) Dále během 13. století vznikl řád servitův, založený r. 1233 od sedmi florenckých šlechticů k uctívání Panny Marie. Do Čech zavedl je Karel IV. a měli klášter ve Slupech. R. 1264 založen řád celestýnův od Petra Murhone, potom papeže Celestina V. Řeholníci tito, žijíce přesně dle řehole sv. Benedikta, obírali se vědou. Císař Karel IV. dal jim klášter na Ojvíně 1366 a v Praze 1386.

Ve 14. století vznikli olivetáni, odnož benediktinská, založení r. 1313 od Bernarda Tolomeje; bratří clarenští, vzešlí ze řehole františkánské r. 1302 od Angela de Cordona; jesuaté, r. 1360 od Jana Kolombiniho k ošetřování a léčení nemocných založení; hieronymitané r. 1370 od Vasca, Portugalce, pocházející, odnož augustiniánská, kteří askési a vědou se zabývali; bratří společného života, r. 1380 od Gerharda Groota založení, kteří se výchovou mládeže a knihtiskařstvím v severním Německu před reformací proslavili.

Zmínky zasluhuje ještě ženský řád brigittek, který r. 1366 sv. Brigitta, švédská kněžna, založila pro panny, které se službě Boží chtěly vě-

novati. Týž nabyl na severu Evropy značného rozšíření.

R. 1435 založil sv. František de Paula řád minimů, nejmenších bratří, jinak Paulanů, který vynikal přísným asketickým životem. Údové jeho obírali se též vědou. Ve střední Evropě měl dosti klášterů. I v Praze měli Pauláni kostel sv. Salvátora.

V 16. století bylo sice vzpourou Luthrovou a jeho stoupenců Církvi zasazeno mnoho těžkých ran, ale duch revoluce jí udolati nemohl. V těch bouřích vzalo za své mnoho klášterů, a statky jejich byly od protestantských knížat uchváceny.

Vždy však, kdykoli Církvi hrozilo nebezpečí ať v lůně jejím, ať zevně, vyskytl se od Boha poslaný vysvoboditel — v zakladatelích nových řeholí. Tak i v době reformační a po ní vzniklo mnoho klášterních řádů, které se všemi potřebami srdce i ducha lidského zabývaly.

První místo na obnově duchů lidských náleží řádu jesuitskému čili Tovaryšstvu Ježíšovu. Řád tento byl založen r 1540 od sv. Ignáce z Loyoly a v brzku rozšířil se po celém křesťanském světě. (Do Čech přišli jesuité r 1556.) Svou všeobsáhlou působností ve správě duchovní, ve školách, ve vědách, v kulturním ohledu hrají tutéž úlohu, jakou v prvních dobách benediktini.

Pro missie lidu povstali mimo jiné následující řádové:

Theatini (Kajetáni), zal. r. 1524 od sv. Kajetána z Thieny. V Čechách se usadili r. 1666.

Kapucíni r. 1528, zal. od Matouše Bassi. Řád tento rozvinul požehnanou činnost zvláště v obecném lidu. Z něho vyšlo mnoho slavných kazatelů. V Čechách od r. 1599.

Barnabité, zal. r. 1532 od tří šlechticů florenckých. V Čechách usadili se r. 1626.

Oblátė, založení r, 1578 sv. Karlem Boromejským.

Lazaristé, zal. r. 1625 od sv. Vincence de Paula.

Redemptoristé (Liguriani), zal. r. 1722 od sv. Alfonsa z Liguori. V Čechách jsou od r. 1856.

Passionisté, zal. r. 1441 od sv. Pavla z Kříže.

Výchovou a vyučováním mládeže zabývali se tito noví řádové:

Uršulinky, zal. od sv. Andėly z Merici r. 1537. V Praze jsou od r 1655.

Piaristé, zal. r. 1609 od sv. Josefa Kalasanského. V Čechách jsou od r. 1640.

Salesianky, zal. r. 1612 od Františky ze Chantalu.

Sestry sv. Josefa, zal r. 1650 od jesuity Medaille.

Školní bratří, zal. od blah. Jana de la Salle r. 1691.

Anglické panny, zal. r. 1703 od Marie Vardovy. V Čechách jsou r. 1791.

Školní sestry, zal. r. 1834 od Joba. V Čechách od r 1850.

Vědou a jinou užitečnou prací zaměstnávali se:

Oratoriáni, zal. r. 1574 od sv. Filipa Nerejského.

Maurini, upravená přísná kongregace benediktinská od opata Dediera r. 1618.

Trappisté, druhé vydání cisterciáků, založ. r. 1664 od Bauthiliera z Rance.

Mechitaristé, r. 1711 od Mechitara pro Arměny založení.

K ošetřování nemocných vzniklo skoro v každé

katolické zemi více nových řeholí, nebo starší, zvláště ženské řehole tuto povinnost si uložily.

Světovou řeholí stali se milosrdní bratří, založení od Jana z Boha r 1540 ve Španělsku. V Čechách jsou od r. 1620. Jim po bok čestně staví se milosrdné sestry, zal. od sv. Vincence z Pauly r. 1618. V Čechách jsou od r. 1719.

Vedle těchto jmenovaných řeholí během času v život vešly takové, které se pouze životem rozjímavým, nebo uctíváním Nejsvětější svátosti zabývají.

I pro missie v zámořských zemích připojily se ke starým řeholím nové, jako: Otcové sv. Ducha, Otcové Srdce Panny Marie (Maristé), Pallotini, Veronští bratří, Bílí Otcové, Bratří Sahary a j. v.

HLAVA II.

Kláštery a jich zásluhy o hospodářství a hornictví.

Je to skoro zděděný náhled, že kláštery měly na mysli výlučně činnost náboženskou. Při slově mnich vynořuje se mnohým před očima představa osoby postem a bděním vyhublé, modlitbou unavené, světu docela odumřelé. Pravdou však je, že veškeré zaměstnání mnichů bylo náboženským pocitem proniknuto a zušlechtěno. Pravidla klášterní byla kodex, který v sobě obsahoval veškeré kulturní úlohy časové. Dle zásad mnichů měl býti veškeren život uveden ve službu Boha.

Proto vzaly si kláštery prvních dob za úkol vedle učení křesťanského národy v kultuře níže stojící poučovati i rationelním vzděláváním půdy.

Za tím účelem stavěli mniši kláštery na místech pustých, lesem zarostlých, bařinatých.

Nechť mluví za nás Montalembert, který ve svém objemném díle „Mniši západu“ kulturní činnost klášterů, zvláště benediktinských, takto slavně vylíčil: „Vnikají do pustin často se sekerou na ramenou v čele zástupu poloobrácených věřících nebo překvapených a obrácených pohanů, aby posvátné stromy povalili a tím obecnou pověru

vykořenili. Častěji vidíme je samy, nebo jen s jedním nebo dvěma průvodci a mladíky kráčeti do těch lesních regionů, aby skrytá, pustá, jiným nepřístupná místa nalezli, kde by zcela pro Boha žíti mohli. Žádná překážka, žádné nebezpečí není s to, aby je zadrželo. Čím nevlídnější temno lesní, tím více je to tam vábí, a na úzké, křivolaké stezky, kde jen krok vedle kroku mohou učiniti a kde hustým trním, které jim šat trhá, těžce a obtížně musí se prodírati, odvažují se bez ostychu. A musí-li prolézati divokou mýtinou, aby dosáhli někde těsné, tmavé sluje, která je kamením a štěrkem zasypána, jsou k tomu připraveni. — Moderní pionýr vniká do lesních pustin, kterých se zmocniti chce, se všemi industrielními a mechanickými vynálezy nové doby, opatřen jsa všemi pomocnými prostředky přítomnosti, nesen, ba takřka hnán ku předu vědomím o moci pokroku, celou váhou civilisace naší doby, která jde za ním v zápětí, jež ho podporuje a udržuje. Ale tehdy z toho neměl mnich ku pomoci ničeho, nýbrž bez dostatečných nástrojů, veden jen vědomím nebeského poslání, podnikal těžkou zkoušku... I na ledový vrchol alpský vyšinul se benediktin, aby tam hospice budoval. Jak mnoho klášterů má právě od trní a bodláčí, s kterými stále první kolonisté bojovali, pojmenování!“

A v tom smyslu mluví o cisterciácích na severovýchodě protestant Winter: „Věru, nesmíme to podceňovati, když společnost 12 mnichů a nejvýš tolikéž laiků vedena týmž odříkáním od opata, usazuje se v nehostinném, bařinatém lese, aby se tu usídlila. Nazývá-li se cisterciák smíšeninou sedláka, oekonoma a kněze, trefněji se označí jako složení sedláka, řemeslníka a askety. A nikde toto spojení neneslo lepšího a zřetelnějšího ovoce,

jako ve slovanských zemích. Velké lány, které by bez něho ještě staletí byly zůstaly bahnem, jsou jim přetvořeny ve výnosnou a kulturní zem. Cisterciáci vůbec měli pravidlem usazovati se na místech nejpustějších.

Tak mniši v pravém slova smyslu obnovovali tvářnost Evropy. V Anglii, Nizozemsku, v severovýchodní Francii, Lombardsku, Bavorsku odstranili močály a obrátili tyto pusté kraje v rozkošné zahrady. Ve 12. století bylo v Hanoversku ještě mnoho pustin, ale jakmile se tam mniši usadili, za krátko dostala zem jiné vzezření. Nejpustější část Černého lesa děkuje za své zkultivování koloniím benediktinským V Uhrách mniši ze sv. Martina vymýtěním lesů širý kus země učinili úrodnou nivou.

I benediktini břevnovští v severovýchodních Čechách (Police, Brovmov) a cisterciáci z Plas nejen mýtili, ale i zalidňovali. Činnost klášterů v upravování půdy byla všeobecná, jinak by se protestant Quizot byl nevyjádřil: benediktini Evropu zúrodnili.

Z klášterů povstávala města Bylť klášter ohniskem veškeré materielní i duševní kultury. Řemesla, průmysl, obchod, umění měly tu svůj stánek. Sem hrnulo se lidstvo. Obyvatelé naučili se stavěti domy od mnichů a je lépe si zařizovati. V nedlouhé době kraj dostal jiné vzezření.

Nelze uvésti všecka města, která za svůj vznik děkují klášterům. Nejvděčnější jim za to může býti Francie. Dle udání Montalembertova tři osminy všech měst a městysů ve Francii vzešly z klášterů. Francie byla sice za dob římských obydlena, ale potom častými vpády barbarů stala se až na jižní kraje pustou. V šestém století, tedy krátce po uvedení benediktinů do života, byla

posázena kláštery. V údolí Saony a Rýnu vzniklo 80 klášterů; od Pyrenejí až k Loiře 84, odtud až k Vogesám 54, a odtud až k Rýnu 10. Každá provincie dostávala benediktiny za apoštoly, kteří obyčejně stali se biskupy a kláštery zakládali. Uveďeme některá města (ze 6. století) z přemnohých, která mají jméno po svém zakladateli mnichu. Jsou to: St. Brien, St. Malo, St. Junian, St. Calais, St. Maixent, St. Valery, St. Riquier, St. Amer, St. Pol de Leon, St. Poureau, St. Germain de Prés, St. Evroul, St. Vaudeville (Fontenelle), St. Gilles, St. Seine, St. Leonard, St. Amand, St. Aveld a j.

Kromě těchto povstala od nich v 7. stol. mnohá města, ktera jména mnichův nemají, jako na př. Meung (v divoké krajině), Abbeville, Issoire, Mauriac Rondau, Cluny a m. j. Ve Franche Comté, ve Vogesách a v pohoří jurském založil sv. Kolumban přes 200 klášterů, z nichž povstala města a osady. Cisterciáci a praemonstráti dali v Juře základ mnohým městům.

Velká Britanie, která tolik pro Evropu svými mnichy vykonala, rovněž děkuje za množství měst svých klášterům. Tak jsou to zvláště města: Canterbury, Rochester, Londýn (Westmünster; na močále), Gladstonbury, Winchester, Malmesbury, Oxford, Windbourne (slavný ženský klášter), St. Edmunsbury, Cambridge (slavným stalo se jen mnichy), Petrborough (z bažin), Boston, Croyland (sl. klášter); na severu York, Leshingham (z pusté krajiny), Whitty, Hartlepool, Durham, Sunderland, Tynemouth, Hexham, Coldingham a j. v.

Ve Škotsku sv. Kolumban (r. 521) založil 300 klášterů. Památnější města z nich jsou: Melroc, Glasgov, Llancarron a j.

V Irsku téměř veškera města vznikla z klá-

šterů. Sv. Patrik tu za 23 léta pokřtil celou zemi. V Belgii vznikla z nich tato města: Gent, Brügge, Mons, Mecheln, Dünkirchen, Luttich; ve Švédsku Drontheim; v Dánsku Kodaň.

V Německu od 9.—13. století vzniklo z klášterů mnoho měst, jako Erfurt, Prym, Verden, St. Goar, Fulda, Gaudersheim, Sv. Blažej, Sackingen.

Ve Švýcarsku: Schaffhauseny, Glarus, Sv. Havel, Einsiedeln, Pfäffers, St. Maurice, St. Imer, Lucern.

V Rakousku: Aigen, Solnohrady, Sv. Rupert, Sv. Pavel, Osek, Millstadt, Sv. Jiří, Teplice (v Korutanech), Mondsee, Fiecht, Stam, Klosterneuburg, Kremsmünster, Medlík, Mariacell, Police, Hranice a j.

K tomu kdyby se ještě připojily městyse a vsi, které kláštery na svém majetku založily, dostali bychom číslo nesmírné. V mnohých krajích kláštery jen zalidňovaly.

Sv. Benedikt dal své řeholi životní pravidlo ve slovech: ora et labora — modli se a pracuj. Práce, modlitba, duchovní rozjímání měly se střídati. Tím poskytl zemdlenému tělu oddechu a povznesení, a umdlenému duchu posilnění. Hlavní důraz kladl na práci polní, jakožto užitečné a muže důstojné zaměstnání. A proto se synové sv. Benedikta podobají pilným mravencům a pracovitým včelám. Na horách, v údolích, v lesích byli často prvními pracovníky.

Po své práci — píše se v Blahověstu r. 1865 (str. 317) o benediktinech sázavských — rozcházeli se na pole, nebo na zahradu, luh a do lesa; v pracovitosti předcházel je opat sám.

Vilém Juniger při popise kláštera Beku v Normandii líčí zaměstnání mnichů takto: „Opat

nesl obilí na hlavě a nářadí v ruce. Jedni brázdili půdu, druzí nosili mrvu, kterou rozhazovali; nikdo nejedl chléb z lenosti a všichni vraceli se v ustanovený čas k officiu a pojedli naposled ovesný chléb a zeleninu se solí a vodu. Ano, nezasedali tělesnou prací unaveni k plným misám rozličného masa a k vzácným vínům, jak to mnozí romanopisci vyličují; zelenina, luštěniny, olej, sýr vedle chleba byly jim potravou, které se do sytosti jen jednou za den mohli najísti. Víno a maso bylo pro nemocné, nebo pro hosty. Jimi byla polní práce, kterou starý svět pohrdal a jen otrokům přenechával, posvěcena. Neboť v zástupech těch, kteří na úpalu slunce zem kypřili, nalézali se zhusta bývalí předáci společenského života, vojvodové, rytíři, kteří dobývali si dříve ve světě vavřínů slávy, ale potom zaměnili stkvostný šat za hrubou kutnu a meč za rýč, aby, jako dělníci Boží, konali nejhrubší práce." *)

Francouz Michelet takto posuzuje působení mnichů: „Řád sv. Benedikta dal starému světu, který byl malomocen otroctvím, první příklad práce svobodnými muži. Poprvé hleděl měšťan, pokořen ruinou svého města, na venkov, kterým pohrdal, a pomýšlel na práci, která na počátku světa byla kletbou, vyřknutou nad Adamem, nařízena. Tato veliká obnova svobodné a dobrovolné práce, kterou mniši zavedli, je základem moderní společnosti."

Pravda, že první mniši nebyli hned hotovými

---

*) Tak na př. ujec Karlomanův utekl se do Monte Cassina, kde pásl. Longobardský král Rachis v klášteře vinařil; vévoda aquitanský Vilém v klášteře pracoval o žních; dože benátský r. 978 byl v klášteře pekařem a sakristanem. — Do řádu sv. Benedikta vstoupili: 3 císařové, 11 císařoven, 22 králové, 11 královen.

oekonomy, ale jisto je, že polního hospodářství neprováděli bez plánu, nýbrž systematicky. Když bylo mnichům řádovým pravidlem, zabývati se polní prací, rozumí se již samo sebou, že, jsouce duševně více pokročilejší než jiní, nechopili se díla svého bez ducha, nýbrž na zdokonalení jeho pracovali. Vytrvalostí, pozorováním, zlepšováním docílili krásných výsledků, tak že národohospodář Roscher mohl napsati: „Veškera orba vypěstěná vyšla z klášterů; jako byly školami obratu duševního, tak byly též školami hospodářské kultury.“

Francouz Mignet a Ital Cibrario jmenují kláštery velikými agronomickými, industrielními a vědeckými republikami. Tedy svobodné státy, ve kterých kvetly orba, průmysl a věda.

Thierry v dějinách třetího stavu píše: „Statky klášterů byly tím, co se nyní zváti může vzorným ústavem. Tam nalezly se vzory pro průmysl, orbu, pro zemědělské rolníky a statkáře.“

Vilibald, opat v Corvey, učil ve svém klášteře hospodářství theoreticky i prakticky.

Sv. Ansegius, opat fontanellský v 9. století, byl tak obezřelým a zkušeným hospodářem, že měl všeho dosti.

Jestliže biskup Daniel (724) v Anglii napsal jinochu Bonifaciovi, který chodil k benediktinům do školy, aby své hospodářství dobře spravoval, dával mu napomenutí, aby se držel toho, čemu se v klášteře naučil.

Opat Norbert v Iburku psal o biskupovi Bennonovi II. v Osnabrücku, že v chově dobytka a ve správě statků předstihl všechny.

To však nejsou pouze výjimky; tak se dálo všude a ve všech klášteřích. Když zamýšlel některý klášter založiti jiný, tu posílal do pustých míst zkušené a v hospodářství dobře obeznalé bratry.

Na kapitolách nejednalo se pouze o duchovních záležitostech, nýbrž tam se radili mniši i o hospodářství a své zkušenosti si vyměňovali.

„S údivem zřel jsem je, — dí A. de Tocqueville, — jak biskupové a opaté na provinciálních synodách s eminentní zběhlostí a porozuměním o tom disputovali, který je nejlepší prostředek na povznesení hospodářství polního, k zajištění blahobytu a k podpoře průmyslu."

Na severu sili žito, jako ve Švédsku a Škotsku, prováděli kulturu lesa a pěstovali chov dobytka. V teplých krajích zaváděli jemnější druhy obilí, zabývali se lukařstvím, ovocnářstvím a vinařstvím. Jelikož měly kláštery mezi sebou čilé spojení, bylo snadno poznati lepší druhy a je zkoušeti.

Mluvě o pozemkových knihách klášterních, výše jmenovaný Tocqueville pozuamenává: „Viděl jsem knihy tyto, pocházející ze 13. a 14. století, a knihy ty co do methody, jasnosti, podrobnosti a srozumitelnosti byly vzorny. Jsou pak stále temnější, nedokonalejší a spletitější, čím jsou novější, přes všeobecný pokrok a osvícení."

Avšak než řeholníci k tomuto výsledku došli, jakou Sysifovu práci bylo jim vykonati, o tom jsme se z předu již byli zmínili Ano, kopali i kanály podzemní, aby vodu odvedli, jako u kláštera Maria Laach v letech 1052—1072; nebo byli přinuceni dáti vodě pravidelný tok, jako cisterciáci Saoně na úpatí Rodomontu.

V Lombardsku naučili benediktini rolníky odvodňovati luka umělými kanály, a tak učinili z této země nejúrodnější kraj v celé Evropě. V Anglii zavedli odvodňování luk a učinili z ní v 11. století vzor vzdělané země.

„Kulturní Germány" musili mniši naučiti, co je to úhorování. Byli učiteli obecného lidu a stal

se jeho dobrodinci. V životě svatého Kolumbána († 597) čteme, že opatřoval rolníkům pluhy a jiné nářadí; učil mladíky kovářství, aby mohli rolníkům zhotoviti potřebné nástroje. I sám s nimi pracoval.

Benediktini z Fontevraultu naučili lid v pustých krajinách Anjou a Bretagne orati, síti, což bylo tam dříve zaměstnáním neznámým.

Nemůžeme opomenouti, co napsal Seckur o mniších kongregace klunyacké, která v 10. a 11. století měla veliký vliv na evropské poměry. „Vzdělávání duchovenských, zvláště klášterních statků — píše — odpovídalo velice sociálním potřebám. Nesčetným osobám poskytli nové existence. Mají vynikající záslubu, že staré sociální rozdělení uvedli do nových kolejí, a tak podporovali vyrovnání stavů; jimi, jejich rukama šla většina peněz . . . ; aby statek se vyměnil, bylo zavedeno mobilisování mincí, přechod z hospodářství naturálního k peněžnímu. Kolísání poměrů a obtíž uhájiti se na vlastním hospodářství byla by mnohé rolníky zruinovala, kdyby v případech okamžité nouze si nebyli od sousedských mnichů vypůjčili.“ Těmi slovy je skicována národohospodářská činnost mnichů v temném středověku.

Podotýkáme ještě, co píše Borový v Dějinách diecése pražské str. 158 o mniších v Čechách: „Bratří laikové zase hmotné potřeby na starosti měli, pusté krajiny neunavnou pílí proměňovali v úrodnou půdu. zakládali zahrady, vinice, starali se o chov dobytka, a byli prvními učiteli, kteří náš lid v polním hospodářství vyučili.“

Kromě toho starali se mniši také o zahradnictví, pěstovali vinařství a jiná hospodářská odvětví. Každý klášter měl zahradu na zeleninu

a na ovoce, neboť obyvatelé jeho nejvíce byli odkázáni na rostlinnou potravu.

Klášterní bratří byli první, kteří zhotovili a zdokonalili zahradnické nástroje. Seznámili lid se štěpařstvím a očkováním stromů. Sv. Kolumban, kam přišel, učil lid zahradnictví. Britský mnich Telio zavedl v západní Francii jabloňové stromy. V Norvéžsku veškeré ovocnářství má původ od mnichů. Opat Vilém od sv. Jenovefy, když byl povolán do Dánska, přinesl sem z Francie první salát. Sv. Benno († 1106), apoštol lužických Srbů, povznesl u nich orbu a sadařství. On první třešně a kaštany zasadil kolem města Míšně. Zuccamaglio, ač je nepřítel klášterů, musil uznati, že většina ovocných stromů byla přinesena od cisterciáků z Francie a Italie. Ti rozšířili v severovýchodním Německu ovoce z jihu, jako broskve a meruňky.

Dubois dí v dějinách kláštera Moribundu: „Když kolonie z Moribundu vytáhla, vzala s sebou semena a sazenice všech druhů pro zahradu kláštera; od kláštera toho přišly do druhého, až k hranicím Evropy. A když mniši na svých cestách nové druhy objevili, přinesli je do svého kláštera; z klášterní zahrady byly sázeny v zahradách sousedních vsí, a podnebí změnilo své produkty skrze mnichy, které takto rolnickými makléry středověku zváti můžeme. Tak mniši do Altenkampu v Kolínsku přinesli hnědé renetky, které byly tak v Bassigny a Moribundu obyčejné; z Altenkampu přinesli je mniši do Valkenriedu v Durynsku, odtud do Pforty a Leubu ve Slezsku, odkudž se po celém Polsku rozšířily.“

Kartausa u Paříže měla zahradnickou školu, která až do výbuchu revoluce zaopatřovala ušlechtilými druhy ovoce celou Francii a ovocnářství v celé Evropě povznesla. Že vedle užitečných

rostlin i pěkné druhy květin v zahradách klášterních se sázely, hlavně k ozdobám chrámovým netřeba podotýkati.

O rozšíření vinařství v Evropě mají kláštery největší zásluhu. Potřebujíce víno pro mši svatou, pro nemocné a hosty, zakládali mniši vinice. I poddané své k tomu naváděli, jako svatý Urban. V některých krajích bylo vinařství jen v rukou mnichův a spolu s nimi zaniklo, jako v Anglii a v mnohých krajinách Německa Proslulé víno rýnské pochází z vinic benediktinských klášterův.

Dějiny skoro každého kláštera nám vypravují, že mniši bez rozmyslu lesů svých neplenili, nýbrž že záhy význam jich pochopili. Správa nad nimi byla svěřena dozorcům, lesníkům a hajným. Ku plavení dříví zaváděli v lesích kanály.

Rovněž obírali se rybařením. Skoro každý klášter měl rybník a dle potřeby nové zakládal. Ve Škotsku naučili mniši lid rybářství. Klášter York byl první, který založil rybníky na lososy. O mnichu Viefriedovi je známo, že obyvatele jižního Saska naučil sítěmi ryby loviti. Později kláštery rybníky na svých pozemcích pronajímaly.

Podobně včelařství nebylo opomíjeno. Vosk byl nutný k hotovení svící, a medem se sladilo, jako nyní cukrem. Irský mnich Medonnoc získal si včelařením a vyučováním tomuto zaměstnání o zemi velikých zásluh. Opatství v Dolu dodávalo do všech pařížských kostelů vosk na svíce.

Avšak mniši nejen na povrchu země všeho si všimli a vše se zdarem zkoušeli, nýbrž oni také dolovali.

Dle svědectví jednoho odborníka v hornictví polovina zpráv o hornictví před r. 1273 je čerpána z klášterních pramenů.

Právem píše dr. Commer: „Nějaké světlo do tohoto, až dosud nevysvětlitelného fakta o podivuhodné shodě zvyků nejvzdálenějších hornických míst vrhnou dějiny klášterního hornictví. Ony řády, které jak známo, ku př. v sev. Německu, hornictvím se zabývaly a filialní kláštery založily, mohly přítok horníků způsobiti a své domácí obyčeje tu zavést."

V tom smyslu vyslovuje se Winter o cisterciácích na severovýchodě. V 10. století doloval již klášter Corvey na Veseře. Při fuldském klášteře byly i slévárny. Klášter sv. Blažeje v Černém lese měl hutě a drátovnu, klášter Tegernsee také skelné hutě.

V Rakousku byly kláštery v držení velkých dolů. Tak sv. Pavel v Korutansku provozoval hornictví ve velkém. Admont ve Štýrsku r. 1074 doloval zlato, stříbro a sůl. Sekovský klášter dostal r. 1150 od Otokara I., krále českého a vévody štýrského, výsadu na dolování. Opatství Lambach v Korutansku dolovalo r 1060 u vsi Avelenzu a mělo solivárny. Lorch v Rakousku měl doly na rtuť. V Tyrolsku dolovaly kláštery Maria in nova Cella a Rott, ve Švýcarsku klášter Pfäffers (1050). Na Moravě praemonstráté v Louce a v Teplé měly doly na zlato; v Uhrách cisterciáci ve Šťavníku. Tito zvláště v severovýchodním Německu v klášteřích Lünburku, Doberanu, Reinfeldu, ve Slezsku v Kamenici a Leubu a j. hornictvím se obírali.

V Polsku dostal r. 1249 klášter Wackock (Camina) od Boleslava, vévody krakovského a sandoměřského, právo, že tam, kde v Krakovsku a na panství sandoměřském najdou mniši sůl nebo známé doly solné obnoví, mají 3 díly z toho míti; jestli zlaté, nebo stříbrné žíly odkryjí, nebo

najdou, mají pět dílů z toho míti; z olova, mědi, cínu, které najdou, mají 3 díly obdržeti.

A co s tím asi nahromaděným jměním, táže se mnohý.

Udržování budov a ozdobování chrámů pohlcovalo značné sumy. Kláštery udržovaly řadu dobročinných a vědeckých ústavů, vyživovaly až několik tisíc duší: řeholníků a služebnictva.

Když perioda tvoření a vyučování přešla, přenechaly kláštery toto zaměstnání jiným. Jim z toho zbyla jen zásluha, že hospodářství a hornictví založily a do květu uvedly. Mnoho klášterů bylo též později politickými a náboženskými převraty ochuzeno a docela zničeno.

HLAVA III.

Kláštery a stavitelství, řemesla, umění, obchod a průmysl.

Od působení klášterů v oboru polního hospodářství a hornictví obraťme se nyní do kláštera samého. To, co tu vidíme, od základu až na vrchol věže, zevně a uvnitř, je dílem mnichů.

Jinak to ani nemohlo býti. Neboť kdo jim měl ony nesčetné kláštery vystavěti a při tom všecky práce konati, když vše, kam přišli, dosud leželo ladem?

Od 6. do 13. století byli mniši jedinými pěstiteli kultury Oni musili si vše opatřovati sami a co možná nejméně peněz vydávati.

Tak nejprve stavěli pro sebe obydlí a chrámy.

Lübke píše v dějinách architektury: „Tito zalesáci středověku, mniši, byli také jediní, v jichž rukou péče o stavitelství se nalézala. Oni pro své stavby načrtli plány a prováděli stavbu.“

První stavby byly sice skromných rozměrů a dřevěné, ale jak ucítil klášter pevnou půdu pod nohama, povstaly budovy a chrámy velikolepé. Mnohé opatství ve středověku podobalo se svými zděmi a věžemi hrazenému městu.

Křesťanskou basiliku, potom sloh byzantský

šířili, zvláště však o zdokonalení slohu románského mají architekti-mniši velikou zásluhu.

Již Benedikt Kolumban, Eginhard, Etho, Ansegis a Romanus byli uznaní stavitelé. Tito dva poslední prováděli všecky stavby za Ludvíka Pobožného. Opat Egil vystavěl Fuldu. Sv. Odilo, opat z Klunyaku, byl povolán do Říma, aby vedl stavbu chrámu sv. Pavla. Nad jiné vynikal ve stavitelství klášter svatohavelský, do něhož irští mniši chodili se učit stavitelství. Opat Vilém z Hiršavy měl 150 mnichů stavitelů a mimo ně mnoho bratrů laiků, „fratres barbatos“, kteří konali mnichům hrubší práce.

Řeholní stavitelé spojovali se se staviteli jiných klášterů a podnikali stavby. Tak na př. Klunyačtí s Hiršavou; Corvey s mnichy v Kremsmünsteru, Emeranu, Heiligenkreuzu, Lambachu a Einsiedelnu. Odtud pochodí ona mnohonásobná podobnost ve stavbách, zvláště kostelních. Patrno tedy, že se mnoho stavělo, a že se mniši účastnili i staveb jiných, na př. staveb radnic a budov městských.

O sv. Bernwardovi († 1070), biskupu v Hildesheimu, dříve opatu, se ví, že obehnal Hildesheim zděmi a věžemi, a že mnoho kostelů vystavěl. Týž vynalezl ohnivzdorné cihly a tak cihlářství v Němcích zavedl. Opat Robert z Beku 1178 v Normandii začal zaváděti v budovách komíny, které procházely celým stavením.

Uvádíme též, že mniši kláštera sázavského klášter a kostel Panny Marie za opata Božetěcha znovu ve slohu byzantském přestavěli

Když se počátkem 12. stol. praemonstráté *),

---

*) Opat želivský Gotšalk byl stavitelem na Strahově r. 1182.

kartusiáni a cisterciáci rozšiřovali, byli i oni dovednými staviteli Zvláště cisterciáci prosluli svými stavbami na východě. Stavby benediktinů vynikají velikolepým slohem a nádhernou úpravností uvnitř i zevně (portály), stavby cisterciákův jednoduchostí. Tito mniši vložili i do stavitelství ráz své jednoduché a přísné řehole. Kostely jejich nemají samostatné věže, a dekorace stavbám chybí. Za to vynikají krásnými rozměry, imponujícím vývojem vnitřní stavby, novými originelními základními formami a přísnou vznešeností sporého detailování.

Jestliže gotický sloh v 13. století vznikl právě tam, kde se řád tento objevil a spolu s tímto řádem se rozšiřoval a u něho nejlépe se vytvářel, snad nejsme daleko od pravdy, dáváme-li cisterciákům zásluhu, že oni jsou jeho vynálezci.

Od 13. století, kdy se gotika všude ujímala, předali mniši stavitelství vzniklým stavitelským společnostem, které ve zdích klášterních počátek svůj vzaly.

Avšak naprosto se stavitelství nevzdali. I v pozdějších dobách, ano i v 18. století, mniši tu a tam stavěli.*)

V klášteřích nalezla útočiště řemesla všeho druhu. Neboť sv. Benedikt v 57. kap. svých regulí nařizuje, aby se v klášteře pěstovala různá řemesla, a jestliže je řemeslníků mnoho, aby v jich čele stál mistr, a je-li více odvětví, aby měly své dozorce.

V prvních dobách byl mnich omezen na svou

---

*) Tak na př. opat Berthold z Kremsmünsteru r. 1256; benediktini v Niederalteichu r. 1331 stavěli. Roku 1407 cisterciák Jiří ze Salmansveilernu stavěl věže v Babenhausenu. Roku 1709 P. Simon, r. 1719 P. Vilém Pichler v Kremsmünsteru.

celu, ale jak bratří přibývalo a výrobků potřeba větší se stávala, byly uvnitř kláštera vystavěny dílny řemeslnické. „Uvnitř kláštera, — dí Jäger v dějinách sociálního hnutí ve Francii, — byla provozována všecka k životu potřebná zaměstnání. Tu byly mlýny, pekárny, porážky, kovárny, koželuhárny, barvírny; obuv látky, šaty, košíky, almary, tesařské práce tu prováděny.“

„V klášteře Bangoru — praví Hülmann — byli obyvatelé jeho rozděleni na sedm oddělení, každé o 100 osobách, vesměs řemeslníci a umělci. V jed om irském klášteře živilo se 7000 osob prací rukou svých. Touto přičinlivostí v prvním středověku razili dráhu svobodnému stavu řemeslnickému a tak vývoj stavu měšťanského připravili.“

Již tato slova naznačují, jaký blahodárný vliv měly kláštery na společnost lidskou.

Pro zajímavost uvádíme ještě tento doklad: V 8 století pracovali v Korbeyském klášteře na Sommě 143 mistři. V první dílně byli 3 obuvníci, 2 řemenáři, 1 valchař; v druhé 6 kovářů, 2 kalhotníci, 2 obuvníci, 2 štítaři 1 pergamentník, 1 brusič, 1 slévač atd. V nemocnici se hotovily chladivé nápoje. Nad branou pracovali 4 tesaři, kolář a 4 kamenníci.

Že i v českých klášteřích řemesla se pěstovala, o tom píše Borový na uvedeném místě (str. 158) takto: „Rozličná řemesla i umění v klášteřích se provozovala. Byliť mezi bratřími malíři, stavitelé, zlatníci, stříbrníci, mečíři, zvonaři, sládci, krejčí, obuvníci.“

Veliké dílny měly mateřské kláštery, jako Fulda, Hiršava, Sv Blažej, Schaffhauseny, Heilsbron, Sv. Havel, Klugny a j. v.

Nebude od místa, když uvedeme, jakým způsobem mniši do práce chodili a ji začínali.

Slavný a častokráte jmenovaný opat Vilém z Hiršavy vydal následující pracovní pořádek: „Ve dnech, kdy se má od bratrů konati ruční práce, budou nábožná cvičení o něco zkrácena. Opat oznámí bratrům nastávající práci slovy: Eamus ad opus manuum (pojďme k ručním pracím). Počnou se zpěvem žalmů, které po primě odpadly, a v processí jde se, mladší napřed, k místu práce. Zde se všickni zastaví, obrátí obličej k východu, pějíce při tom žalm až do konce. Konečně opat zapěje: Deus in adjutorium nostrum intende (Pane, ku pomoci nám vzezři), Kyrie elejson, Kriste elejson, Pater noster — Adjutorium nostrum in nomine Domini. Na to začne se dílo. Mezi prací budou vždy pěny některé žalmy a po ukončení jich ať opat promluví ke spolupracujícím Nona volá zase mnichy do kůru; jak se ukončí, ať spěchají bratří v pořádku výše uvedeném za zpěvu žalmů zpět ku práci."

Mnohý klášter předčil jiný tím nebo oním odvětvím řemesla, a do takového na vyučení posílaly ostatní kláštery své mnichy. Tak psal v polovici 9. století opat kláštera Ferrieres Lupus opatu od sv. Diviše, Ludvíku, toto: „Prosím o dovolení Vaši velikomyslnost, aby dva klášterní příslušníci moji od vašich kovářů, jichž dovednost pověst roznesla, mohli býti vyučeni v umění, zlatem a stříbrem pracovati."

V klášteřích se řemesla zdokonalila. Neboť tehdy i toto pole lidské práce bylo opuštěno. O řemeslníky byla nouze, a ti, kteří při sídlech panských byli a pro pány pracovali, svou závislostí na nich nemohli v řemeslech pokroky činiti. Ale v klášteře věnoval se mnich svému povolání, jak na se habit vzal, celou duší. Pak samostatným přemýšlením, zkoušením a neoblomnou pílí

svou nebyl pouze solidním řemeslníkem, ale i znamenitým umělcem.

K tomu sluší podotknouti, že mnich nebyl žádným upjatcem a o výsledky svých snah rád s jinými se sděloval, že kláštery neznaly žádného monopolu, ale že jim šlo především o to, aby ne ony z lidu, ale lid z nich těžil, byl přístup všem schopným mladíkům do klášterních dílen otevřen. Odtud vyšli jako hotoví mistři, kteří potom ve městech v cechy se spojivše, řemesla ve středověku znamenité povznesli. Mají tedy kláštery o vývoj řemesel ve středověku hlavní zásluhu.

Abychom jen doklad uvedli, benediktini břevnovští, co se týče řemesla, byli učiteli celého okolí, a nejen že veškeré potřebné věci si velmi vkusně a dovedně pracovali, nýbrž vyučili i jiné (Flekáček ve „Vlasti“ VI. 58). Též v klášteře sv. Martina v Uhrách byla znamenitá řemeslnická škola.

Když v 13. století povstaly ve městech cechy a mnohým řemeslníkům bylo nesnadno do nich vstoupiti, nalezli výživu a útočiště opětně v klášteřích, protože zde již hmotná práce pozvolna se vykonávati od mnichů přestávala. (Proč, uvedeme později.) Byli to zvláště řemeslníci venkovští. Kláštery je usazovaly na svých dvorech a vsích, a to obyčejně obuvníky, krejčí a tkalce. A pakli někteří byli poddáni, hledělo se jim ulehčiti darováním pozemkův a v čas nouze hojnou podporou. Některé kláštery prohlašovaly řemeslníky za svobodné a daly jim právo, býti mistry a učně přijímati.

Jest nám zmíniti se též o umění v klášteřích.

Již jsme podotkli, že mniši hleděli výrobkům svým dáti technickou dokonalost, a že si hotovili vše sami. Proto ve chrámech vše, co je od zlata,

stříbra a kovů, a co tkaného bylo bylo prací mnichův. Oni také malovali na omítce, na skle a na plátně. Práce jejich v prvních dobách byly ovšem méně dokonalé, ale že význam umění pochopili, i v tomto ohledě vynikli. Již Iso, mnich svatohavelský v 9. stol., pravil: „Pravá kultura může jen probudilým, uměleckým smyslem býti dosažena; jen tak může těžkopádná mysl lidu býti zušlechtěna a v pravou životní činnost uvedena."

Na krásu a bohatství v kostelích byla věnována péče největší. Umělci až dosud obdivují se krásným dílům, které duch času ušetřil, vyšlým z kobek klášterních.

„Duch vědění bydlil u benediktinů v oněch časech, píše Heidhof (die Bauhüte des Mittelalters Nbg. 844, str. 4), a jako jejich kláštery byly akademiemi, tak byli tito řeholníci zakladateli prvních vysokých škol v Německu a jiných výtvarných umění. Vzdělanci všech stavů, kteří chtěli svůj talent dále vypěstiti, obraceli se k benediktinským klášterům. Zde nalezli nejen všemožné vyučování, nýbrž i onen klid, onu nerušenou jistotu, které umění a věda vždy vyžadují, a která jim karolinským zákonodárstvím byla zajištěna. A nikde nebyly osoba, majetek, poklady umění atd. tak bezpečny, jako v těchto posvátných zdech, nad nimiž démon války plaše přeletěl."

Pakli jen některá jména znamenitých umělců a malířů uvedeme, musíme při tom míti na mysli, že nesčetná jména jich zůstala světu utajena, neboť pokorní mniši nepracovali, aby si dobyli slavného jména ve světě, nýbrž na oslavu Boží, a tak dílům svým signatur jména svého nedávali.

Tutilo († 915), mnich klášterní, byl universální genius: slévač, rytec, malíř, zlatotepec, stavitel a hudebník. Byl povolán do Met zhotoviti sochu

Panny Marie. Ta byla tak krásná, že se dělo že mu Matka Boží sama ruku vedla.

Dunstan († 988), benediktin, byl znamenitým malířem, řezbářem a kovolijcem.

Sázavský opat Božetěch (1080) byl malířem, řezbářem, soustružníkem a stavitelem. Následující opat Reginhard byl také malířem, ryjcem, kovo lijcem, vyřezával sošky z kosti a ze dřeva.

Sklomalba je vynálezem mnichů v klášteře Tegernsee kdež byla i sklenářská škola.

Slavným malířem na skle byl mnich svatohavelský Strachholf, jenž byl povolán ke dvoru Ludvíka Pobožného Ve 13. století žili v Kremsmünsteru dva znamenití malíři na skle, mniši Hartwick a Konrád. I klášter sv. Floriana honosil se Wolfhartem. Že i v řádě františkánském uměním se nezhrdalo, toho důkazem jest Jan Piscator (1406) v Hildesheimu, jenž byl nejen malířem na skle, ale dovedl též ve skle umělé věci leptati, páliti, zlatem, stříbrem a všelijakými barvami malovati.

Lití zvonů vzešlo z klášterů. Britští mniši sice již v 8. století známi byli jako zvonaři, ale první zvony nebyly lity, nýbrž spájeny, a malých rozměrů. Zdá se, že mnich Taucho byl první, který v klášteře sv. Havla ulil veliké zvony pro dóm v Cáchách za císaře Karla Velikého.

V malířství vynikal klášter rychnovský.

Slavným malířem byl domin kán Angelico de Fiesole (1387—1455), který prováděl ve Vatikáně mnohé malby, dále Frà Paolino a Bartolomeo. Umbrická škola čítá mnoho žáků ze řádu františkánského. V 15. století byl znamenitým malířem františkán Jindřich Duderstadt. Jeho oltářní obraz v Gottinkách patří k nejlepším dílům malířství

v 15. století. Z českých mnichů malířů připomínají se mimo sv. Methoděje Hájek a Miroslav, mnich sázavský (1020).

* * *

Na počátku středověku nebylo v tehdejší společnosti lidské k průmyslu a obchodu podnětu. Sociální poměry nebyly ještě ukliněny.

Ale kdekoli řád vystavěl klášter, tam hotovily se tovary tam dán zárodek průmyslu a obchodu.

Hellvald v kulturních dějinách (str. 574) píše toto: „Skoro všecky industrielní vynálezy a zlepšení až do 11. století vyšly z klášterů; vědecká a umělecká technika byla tam ještě po mnohá století výlučně pěstována jako jemné pivovarnictví s potřebou chmele, destilace byly od mnichů vynalezeny; vůbec celá průmyslová a umělecká činnost ve své lahodnosti prozrazuje na svém náboženském rázu vliv klášterů. V klášteřích mohl se průmysl nejlépe vypěstiti, protože jim veškerá věda, kterou doba času vládla, pomáhala. Chemie, fysika a technika byly tam pěstovány a jevily brzy svůj vliv v živnostech.“

Tím postaraly se kláštery o blahobyt lidstva a mnohým krajanům zavedením průmyslu pojistily budoucnost.

Anglické kláštery York, Durham, Winchester byly příčinou, že tato města průmyslně vzkvétala.

V Normandii zavedly kláštery koželužství, v Lombardsku fabrikaci šátků a hedvábných látek, takže tu ve 12. století na jednom místě 60.000 a na druhém 40 000 lidí se živilo.

V St. Florent les Saumer v 11. století zařídili mniši továrny na koberce.

Cisterciáci v Pomořansku byli původci průmyslu soukenického Ve Vídni škotští mniši vyučili měšťany soukenictví V Broumově opat Martin taktéž soukenictví zavedl.

Klášter Heinrichau ve Slezsku měl tkalcovské a soukenické továrny O belgické krajkářství dobyly si velikých zásluh jeptišky. Krajky malínské, valencianské, brusselské pocházejí ze ženských klášterů

Plátenictvím proslul ve 14. století klášter Reitenbach v Bavorsku. Průmysl hodinářský v Černém lese vyšel z benediktinských klášterů. Že měly v rukou i průmysl železářský a hornický, bylo již podotknuto

S průmyslem ruku v ruce šel obchod. „V 8. sto letí,“ praví Moscher, „byl ob hod jen v rukou klášterů.“

V prvních dobách mniši nosili své výrobky do živných krajů na výměnu. Mnohý klášter polohou svou byl odkázán na př. na kulturu vína, jiný zase včelařstvím se více zabýval — i vyměňovaly si kláštery své výrobky.

Z Anglie na př. přicházely: obuv, punčochy a zvláště kožešina, do Anglie zase práce ze skla, řezbářské a pod.

Kláštery byly místy hojně navštěvovanými. Do škol přicházeli vědychtiví, vznešení hosté přicházeli jeden za druhým, církevní slavnosti lákaly k sobě davy lidstva — to vše působilo k tomu, že se tu průmyslníci a obchodníci usazovali Tím způsobem se okolí klášterů proměňovalo v obchodní místa. Mniši tento ruch podporovali. Stavěli pro obchodníky kolem s ých klášterů kryté síně jako v klášteře korveyském, nebo veliká skladiště. Na panovnících hleděly kláštery vymoci si výsadu na

odbývání trhů, na mírná cla, ano i na ražení mincí.

V klášteře Lorchu v Dolních Rakousích byl sklad východních výrobků. Odtud se tyto přes Řezno, Forchheim, Erfurt, Děvín dopravovaly na sever. Rakouský klášter Schlag s Čechy slavně obchodoval se solí. Klášter Leubus vedl ochod se slanečky a solí; Kolbaz s ublím a dřívím a pod.

V klášterních zdech obchodníci nalézali vždy milé přijetí a pohostinství. Že mnichům opravdu na tom záleželo, aby obchod se dál a lidu tak obživa se poskytla, starali se pečlivě o cesty a silnice, jež často s velikým nákladem stavěli.

Nebýti benediktinů, mnohé kraje ve 12. století by ani cesty neměly. Ano r 1189 povstal docela řád mostových bratří, od bl. Benezeta založený. Týž měl za účel stavěti mosty, silnice, hospice, cestující převážeti a je na cestě chrániti. Ve Francii a Španělsku prokázal tento řád mnohé neocenitelné služby.

I františkáni a dominikáni přispívali k tomu, aby se lehce a bezpečně cestovalo. (Dominikán Gonzales Amarantha vystavěl most přes Tajo.)

Byl-li klášter u břehu, byli obyvatelé jeho jistě v plavectví obeznalí. Irští a angiosaští mniši byli tak zběhlými plavci, že nezadali žádnému otužilému lodníku Tonoucím účinně pomáhali, na nebezpečných místech dávali plujícím lodím výstražná znamení. Opati Abroathu ve Škotsku na nejnebezpečnějším úskalí upevnili zvon, kterým vlny kolébaly. Benediktini z kláštera Tavistocku usadili se na ostrovech scillských, na nejzazší končině Cornvallisu, aby byli pohotově ku pomoci tonoucím. Plavbu na Rýně podporovaly jen kláštery.

Montalembert dí, kdyby se obchodní spojení

Francie s Italií, Německem a Španělskem stopovalo, že by tyto země jen kláštery byly spojeny.

Kláštery byly též hotely pro cestující. V těch časech byla jedna idea náboženská společná, jedno smýšlení, jedna láska; v klášteřích byli synové všech národů — proto otvíraly se v křesťanské lásce brány kláštera všem dokořán. Od moře baltického až k Apeninám mohli bychom stopovati 3 nebo 4 hlavní linie, které cestujícím a poutníkům označovaly túry cestovní, a jim po celou cestu pomoc a útočiště od klášterů poskytovaly. Na Gotthardu, na sv. Bernardu v Alpách byly od klášterů vystavěny hospice, kde cestující nejen občerstvení a odpočinutí, ale i ošacení potřebného dostávali. Hluboko v Ardenách byli mniši sv. Huberta jediným útočištěm pro ty, kteří z Brabantu do Lucemburka cestovali, ještě v 18. století. V Ambraku v horách Ronergueských zvonili mniši v 16. století každé dvě hodiny, aby bloudícím dali znamení. Zvon ten měl nápis: errantes evoca — volej bloudící.

HLAVA IV.

Kláštery a jich působení ve školství a ve vědách. Jména slavných mnichů. Vynález knihtiskařství. Křesťanský humanismus. Jesuité.

Máme před sebou jiné pole mnišské činnosti: vzdělání ducha. Co mniši v tomto ohledě pro člověčenství vykonali, nedá se ani oceniti.

Kulturní dějiny středověku jsou vlastně dějinami působení klášterů. Kulturní dějiny jednotlivých zemí počínají působením vědymilovných lidí, kteří odřekli se světa a žili v klášteřích.

Následující řádky jsou pouhým nedostatečným pokusem, podati stručný výtah o vědecké činnosti mnichů. Nám se jedná o to, smýti nesvědomitou pomluvu, že život klášterní byl ztráven v nečinnosti a že řeholníkům jednalo se o to, aby měli pohodlné zaopatření.

Ke světové zásluze benediktinů náleží pole výchovy a vyučování a pak zachování pokladů starověku.

Sv. Benedikt věnuje tři kapitoly svých pravidel výhradně vychování a vyučování. Od r. 500 až do prvního tisíciletí měli synové sv. Benedikta veškeré vyučování, elementárním počínajíc, až k uni-

versitnímu, ve svých rukou. Kde povstal klášter, tam vznikla škola, do které byl přístup bezplatně otevřen všem. Klášterní školy vzaly počátek v Řecku, kde je r. 470 zavedl mnich Justinian. V nich učili se mladíci sedmi svobodným uměním. Tyto školy zavedl Benedikt ve svých klášteřích. Každý klášter, zvláště mateřský, měl dvojí školu, vnitřní a zevnitřní. V prvé (claustralis) vzdělávali se hoši, kteří byli určeni ke stavu duchovnímu Nosili též hábit a sluli oblati (obětovaní od rodičů službě Boží). V druhé, canonica zvané, jež neměla klausury, ač byla uvnitř kláštera, učili se hoši, kteří mnichy se nestali. Měli v klášteře zaopatření nebo do něho chodili. Tato škola byla pro laiky a pro světské kněze. Studijní doba čítala 10—12 let. Kdo se chtěl věnovati studiím, musil si odbýti školu elementární, která měla tyto učebné předměty: čtení, psaní, počítání, zpěv a náboženství. Latina byla řečí vyučovací. Čtly se žalmy, psalo se na tabulkách voskem natřených a potom krasopisně na pergameně, počítalo se pomocí prstů, na počítadlech až do 12. století. Od té doby užívati se počínalo arabských číslic. Zpěv byl kostelní.

Po této přípravě byl otevřen přístup k sedmi svobodným uměním (ad artes liberales). Byly to gramatika rhetorika, dialektika (trivium): arithmetika, geometrie, astronomie a musica (quadrivium).

Gramatika byla základem všech ostatních umění. V ní učili se žáci latinsky mluviti, psáti, rozuměti sv. Písmu, sv Otcům a římským klassikům. V některých klášteřích pěstovala se také řečtina, hebrejština a arabština.

V rhetorice učili se žáci nejen plynně a korektně mluviti, ale také spisy a listiny obsahu práv-

nického a obchodnického zhotovovati. Z té příčiny vykládaly se zákony a práva Církve a státu V dialektice tříbil se rozum. Žák nabýval umění určovati pojmy, vědecky zkoumati a pravé od nepravého rozpoznávati.

Arithmetika a astronomie byly důležité předměty kleriků.

Ve hvězdářství přednášelo se o pohybech nebeských těles, studovala se díla Židův, Řekův a Římanův.

V geometrii pěstoval se zeměpis, a hlavně lékařům se doporučoval, aby poznali poměry podnebí a dle toho léčili. Často bylo spojeno se zeměpisem a přírodopisem hotovení map.

Pilně učilo se též zpěvu a hudbě, zvláště instrumentální.

Kázeň na těchto školách byla přísná, ale i o osvěžení duševní slavnostmi a hrami školními hojně bylo postaráno.

Po odbytí trivia a quadrivia ubírali se jinoši na theologii, lékařství, ke stavitelství, malířství, sochařství k mistrům do učení. Tyto odborné školy nacházely se rovněž v proslulých klášteřích.

Blud by to byl, kdo by se domníval, že bylo jen o chlapce postaráno a na dívky zapomenuto. O tyto staraly se ženské kláštery, které obyčejně s mužskou řeholí současně, nebo hned po ní do života vstoupily. Pravda, každá dívka ze vsi nebyla učená, ale již v prvních dobách středověku byl značný počet žen, které v pravdě takovým vzděláním vynikaly, že by se jim v tom ohledě naše mnohá „moderní“ dáma ani nevyrovnala.

Především ovšem bylo dbáno toho, aby se jeptišky vzdělaly. Předpisy klášterní zněly, že se musí každá řeholnice věnovati nějaké práci, aby ne-

zahálela, jako: předení, tkaní, šití, vyšívání a opisování knih.

V první době klášterní školy ženských řeholí byly otevřeny všem dívkám, ale jak se touto volností duch nekázně do síní klášterních vtíral, počalo se udíleti vzdělání svobodných umění jen oblátkám, t. j. dívkám, které měly v klášteře zůstati

Tímto opatřením nebyly však přece světské dívky ze všeobecného vzdělání vyloučeny, neboť ve 12. roce bylo volno každé oblátce z kláštera vystoupiti. Ke konci 12. stol. papežové Alexander III., Klement III. a Celestin nařídili, že nemají oblátky býti přinucovány, v klášteře zůstati.

Od té doby měly ženské klášterní školy trojí druh žákyň. Oblátky, z nichž staly se řeholní panny; pensionátky, které v klášteře bydlily a jimiž byly nejvíce dcery velmožů; a externistky, které do klášterní školy učit se chodily.

Mnohé klášterní školy byly slavné královny a kněžny nabyly v nich své vzdělání. V Čechách slavným byl klášter svatojirský.

Když v 11. století řád benediktinský na více větví se rozdělil, tu zvláště praemonstráté a cisterciáci byli na východě, t. j. v Brandeburku, Mišni, Prusku, Slezsku, Polsku na poli výchovy tím, čím byli benediktini na západě.

Když ve 13. století žebraví řádové františkáni a dominikáni a potom augustiani do života vstoupili, ihned při svých klášteřích školy zařizovali. Výbornou školou v Čechách byla mimo praemonstrátskou na Strahově a benediktinskou v Břevnově dominikánská u sv. Klimenta v Praze. Františkánům patří zásluha, že jako kočující učitelé chodili od města k městu, ode vsi ke vsi, nejen naukám náboženským učíce, ale dětem i po-

čátky vědění vštěpujíce a jim knihy a obrázky rozdávajíce (první kolpoltéři). — Na svých statcích zakládaly školy kláštery pro své poddané. Opat Robert z Rogentu dosvědčuje, že ve Francii není místa, kde by školy nebylo.

Z klášterních a biskupských škol vznikly university. Kolem některého slavného učitele shromažďovali se žáci, jinochové a mužové, a to tím četněji, protože tehdy cesta k osvětě ústním vyučováním se razila

University sice klášterním školám ubraly na lesku a na významu, ale za to jim kláštery zase dávaly své mnichy jako mistry a professory, kteří jim slávu propůjčovali.

Dominikáni po staletí byli učiteli na universitách v Paříži, Bologni Padově, Kolíně, Praze, Montpellieru, Oxfordě, ve Vídni Za nimi po zadu nejsou ani františkáni. A podnes mají dominikáni mnohé universi y ve svých rukou.

Za tak zv. reformace vyvinovaly staré řády ve školství stále utěšenou činnost. Ale nepostačovaly. Proto vzniklo hojně nových řádů, které se výchovou mládeže obíraly a jejichž činnost i za moře se rozšířila.

Z těchto nových řádů uvádíme následující:

Roku 1530 založen od 3 šlechticů milánských řád barnabitův, který vedl missie a měl i některé stolice v Milaně a Pise.

Roku 1537 založen řád voršilek od sv. Andély z Merici (do Čech přišel roku 1655).

Roku 1600 založil sv. Josef Kalasanský řád Piaristův, který svými školami obecnými a vyššími v Čechách získal si velikých zásluh. V Čechách byl od r. 1642.

R. 1612 vznikl řád salesianek, od sv. Františka Saleského a Františky ze Chantalu založený.

R. 1625 založil sv. Vincenc de Paula řád lazaristů.

R. 1650 založen řád školních sester sv. Josefa od jesuity Medaille.

R. 1668 vstoupily do života šedivé sestry založené od sv. Vincence z Pauly.

R. 1703 založen řád anglických panen Marií Vardovou; zrenovován a potvrzen až roku 1749 (v Praze od r. 1747).

Roku 1817 vznikla kongregace picpuská ve Francii od Petra Josefa Condrina, která má mnoho škol v Oceanii.

R 1859 založen řád školních sester od Sebestiana Joba (v Praze od r. 1851. Hořejší číslo udává potvrzení papežské).

K těmto přidružily se na vychování mládeže i stávající ženské řehole benediktinek, klarisek, dominikánek a milosrdných sester.

Jestliže tyto řády, které výchov a vyučování za cíl své činnosti měly, nenabyly významu světodějného, vynikl za to — perla všech řádů — řád jesuitský.

Právě v ten čas, ve kterém školy živořily anebo z části zavřeny byly a Luther v únoru 1537 ve Šmalkaldech opustil sněm se slovy: „Bůh naplň vás záštím proti papežství", právě asi v ten čas radil se sv. Ignác z Loyoly se svými soudruhy v Benátkách, jak by pod praporem Kristovým bludy a neřesti potírali.

A hned potom započali své dílo pěstováním věd a výchovou mládeže, že u samých protestantů smysl a nadšení pro tyto věci vzbudili. Kde jen věrně Církvi oddaný světský nebo církevní kníže byl, povolal si jesuity do země.

Jejich ústavy (kolleje) a školy staly se tvrzí Církve. Tak již r. 1556 vznikly jejich školy v Praze,

v Kolíně, roku 1561 v Trevíru, 1562 v Mohuči, 1563 v Augsburku, 1571 v Poznani, 1585 v Paderbornu, 1586 ve Vircburku, Münsteru, 1588 v Solnohradě, 1595 v Bamberku a j. Školy jejich v těchto místech byly považovány za vysoké. Dále měli ústavy ve Švédsku, Rusku, Jižní Americe, Indii, v Australii, zkrátka po celém světě. Žactva měli všude plno.

Význam jesuitských škol je nepopíratelný. Neboť svým důkladným vyučováním, svou moudrou disciplinou a zušlechťujícím a vše osvěcujícím vlivem pravé pobožnosti vychovávali generace, které byly s úlohy časové Sám patriarcha nevěrců, Voltaire, jen s pietou vyznává, co dobrého a užitečného ve školách jejich pozoroval. „Nic mi nesmaže," píše, „z mého srdce vzpomínku na P. Poreppa, jehož památka je drahou všem, které vyučoval. Žádný člověk tehdy neučinil pilnost a ctnost tak hodnou pomilování. Jeho hodiny byly nám hodinami požitku. Přál bych si, abychom všude, v každém stáří, mohli takovému vyučování přítomni býti. Vrátil bych se často k takovým učitelům."

Sami protestanté chválí školy jesuitské

Bako Verulamský (1626) dí: „Co se vyučování dotýče, nejkratčeji je říci: taž se škol jesuitských. Užitečností převyšují všecko."

I Komenský se o nich pochvalně vyslovuje.

Hugo Grotius († 1615) dí: „Veliký je vliv jesuitů na lid pro svatost jejich života a proto, že mládež bezplatně vědám učí."

Historik protestantský Ranke píše: „Výsledek jesuitů ve vyučování mládeže byl podivuhodný. Znamenalo se, že mládež u nich v šesti měsících více se naučí, než jinde ve dvou letech. Protestanté docela volají syny své ze vzdálených ústavů, aby je jesuitům svěřili."

Jesuitské školy byly v Evropě vzory po dvě století, a když byl řád tento nátlakem mocností Církvi nepřátelských zrušen, tu protestantská hlava, král Bedřich v Prusku, a císařovna Kateřina II. v Rusku jesuity na školách si podrželi.

Nejvelkolepější dílo jejich jest Collegium romanum, kterému papež Pavel IV. propůjčil práv university. R. 1770 udíleli jesuité na 24 universitách akademické hodnosti, měli 612 kollejí a 157 pensionátů.

Po znovuuvedení řádu tohoto do života ujali se jesuité opětně vychovávání a mají kolleje v Rakousku, Belgii, Anglii, Francii, Hollandsku, severní Americe, Indii a j.

A proč se řád ten a školy jejich napadají? Příčinu lze snadno uhodnouti.

Ústavy jejich nehodí se těm, kdož chtějí lidstvo civilisovati revolucemi, ani těm, kdož nevěrou, naturalismem chtějí všecko zhmotařiti.

Původcem vědeckého badání v klášteřích byl Kassiodor († 65). Tento výtečný státník a učenec dal ve svém klášteře Vivariu mnichům za životní pravidlo, pěstovati vědu. Tím dal podnět k zakládání knihoven. Jeho žáci musili opisovati knihy, aby se mohli z nich učiti. V tom ohledě staral se o jejich veškeré pohodlí.

Řád benediktinský přijal tuto novotu do svých regulí. Odtud počínají se jeho nesmrtelné zásluhy o zachování a pěstování věd. V každém klášteře byla zvláštní místnost, zvaná scriptorium, kde mniši, novicové, ano i schopnější žáci pod dozorem svých mistrův opisovali knihy nebo přednášky.

Na prvním místě byla to ovšem bohověda, výklady sv. Písma, pojednání sv. Otců; ale vedle toho opisovala se všeliká díla vědecká a zvláště

římští a řečtí klassikové, jako: Homér, Cicero, Terentius, Horác, Ovid, Seneka, Virgil a j.

Opisovati rukopisy pohanských klassikův nebylo hračkou. Vyžadovaloť toto zaměstnání trpělivosti, píle a vědecké schopnosti. Často bylo písmo nečitelné a musilo se luštiti; slova bývala zkomolena, byly i mezery v řádcích — a to vše musilo se opravovati a doplňovati.

Kdo viděl opisy těchto mnichů, poznal z úhled nosti písma, že to nebyli pouze mechanikové, ale mužové, kteří láskou ku vědě byli zaujati.

Počáteční písmena se také uměle malovala. Toto ozdobování iniciálek v 9. a 10. století vyšinulo se na stupeň umění. Mniši kteří se tím zabývali, sluli illuminatores nebo miniatores. Jejich práce prozrazovala nejen napodobení klassického umění, nýbrž byla vlastní a šťastnou invencí. Jména Endfrith, Oethvald, Billfrith, Enthebert, Alkuin ukazují, že irští mniši v miniatuře obzvláště prosluli. V 10 a 11. stol. umění toto již klesalo.

Monte Cassino, kolébka řádu benediktinského, vynikal touto vědeckou snahou neobyčejně. Za opata Desideria (v 11. stol.) byl klášter kassinský museem starožitností a v knihovně jeho byla díla řeckých klassikův opsána a chována.

Klášter havelský měl již v 10. století bohatou knihovnu Jeho mniši vynikali v drobnomalbě. Mnich Sinstram v opisování zvláště vynikl. V Korvejském klášteře zachovalo se prvních 5 knih letopisů Tacitových.

Ve Fuldě zaměstnávalo se v 9. století stále 12 mnichův opisováním.

Sázavští mniši v letech 1038—1053 z výtěžku opisování podporovali a sytili chudinu Jejich opat Děthard sám dnem i nocí s největší pílí opisoval knihy.

Břevnovský opat Bavar vynaložil mnoho peněz na rukopisy. Ant. Rybička píše v Archaeol. památkách (VII. str. 350) toto pochvalné svědectví mnichům: „Tak jako mniši řádu benediktinského vůbec, přibliželi tolikéž benediktini Podlažičtí ke vzdělaní krajiny, kteráž byla tehdy z větší části neúrodná a lesy porostlá, a zakládali v ní nové osady; při tom zanášeli se také přepisováním knih, pěstili výtvarná umění, vyšší vědomosti humanistické a historické K tomu ukazuje předem to, že v klášteře podlažickém vzdělán byl t. zv. liber gigas, nebo codex grandis, to jest kniha ohromna na 305 pergamenových listech, 37″ zdélí a 20″ zšíří, rukou mnicha Soběslava psaná, obsahující souhrn všech tehdáž známých vědomostí.“

Na Rajhradě ve 14. století krásně opisovaly se knihy Tu připomínají se mniši Havel a Petr.

A když do života vstoupili řádové praemonstrátský, kartusianský, cisterciácký a potom dominikáni a františkáni, bylo přepisování knih jedním z hlavních jejich zaměstnání, u řádů žebravých docela pramenem výživy.

S mnichy závodily statečně jeptišky Tak na př. Dietmunda, jeptiška z Wessonbrunu, v 11. stol. opsala pečlivě a krásně 40 děl.

Protestant Herder oceňuje vědecké zásluby benediktinů následovně: „Ve všech oborech literatury učinili, co jen možná píle způsobiti může; jednotliví mužové napsali bibliotéky a celé kongregace učinily si tak povinností, vysvětlením a vydáváním nesčetných děl zvláště ve středověku učiniti také literární pouště úrodnými. Bez řádu sv Benedikta byl by snad největší díl spisů starověku pro nás ztracen, a probereme-li svaté opaty, biskupy, kardinály a papeže, kteří z něho vyšli, s tím, co vykonali, vyjde číslo: samá bibliotéka,

Jediný Řehoř Veliký, benediktin, učinil více, než 10 duchovních a světských vladařů může učiniti.“ *)

A náš otec dějepisu, František Palacký, podává (I. 2. 41.) tento úsudek o klášteřích: „Ústavové tito zajisté sloužili středověkosti za semeniště netoliko nábožnosti, ale nauky a umy, osvěty a průmyslu. — — Tatáž ušlechtilá snaha, která za našeho věku si libuje v zakládání a podporování spolků, akademií učených a uměleckých atd., vedla také v život středověké ony ústavy, jen že účely těchto bývaly ještě vyšší a rozsáhlejší, prostředky ještě účinnější, a tudíž postavení a působení jejich ještě blahodárnější.“

Proslulý matematik Montuela píše takto: „Bez oněch zbožných mužů, kteří v tichosti svých cel klassická díla starých opisovali a studovali, nebo, pokud mohli, napodobiti hleděli, byla by všecka tato díla pro nás ztracena, takže snad ani jedno poznati bychom nemohli. Všechny tisíciletími nabyté vědomosti a zkušenosti musili bychom od jich prvních elementů započíti a v čase, v němž by lidský duch z dlouhého spánku se probudil a ze svého otupění k sobě přišel, nalézali bychom se na tom stupni kultury, kterou asi Řekové měli za času trojanské války.“

Nuže svědectví těchto mužů, nekatolíků, doufáme, že dostačí, aby vyvrácena byla domněnka, jakoby mniši ve zdech klášterních oddávali se nečinnosti.

---

*) Ve 12 století měli benediktini 60.000 klášterů. Jaký to tedy obrovský, blahodějný vliv na tehdejší lidskou společnost. Ze řádu toho vyšlo 7000 biskupů a arcibiskupů, přes 200 kardinálů, 28 papežů. Oděv sv. Benedikta přijali: 3 císařové, 11 císařoven, 22 králové, 11 královen. Nebesům dal řád tento na 60.000 svatých.

Že máme na zřeteli, naznačiti jen vědeckou snahu klášterních obyvatelů na poli světském, pomíjíme tuto nesmrtelné zásluhy jejich o pěstování véd bohoslovných, které každý samo sebou již uznati musí. Tolik jen podotýkáme, že způsob jejich spekulativního badání o bohovědě (scholastika) měl na ostatní vědy blahodějný vliv.

„Neboť scholastika natvořila v logice, morálce, metafysice jemných a přesných pojmů, jichž antický svět neznal a které více, než kdo by soudil, prospěly k rozvoji zdravé filosofie.“ (Concordat, Vie de Turgot.) Hamilton dí: „Scholastikům děkují moderní jazyky za přesnou určitost a rozbornou jemnost.“

Na předním místě pěstoval se dějepis. Hurter praví: „Všecky dějepisné památky více než jedné země zachovány jsou potomstvu jedině pomocí klášterů; bez nich věděli bychom málo o událostech středověkých. Buď z vlastního popudu, nebo na rozkaz opata často jimi samými byly zaznamenávány letopisy kláštera, události časové, vlastní příhody a vedle toho i to, co sice s klášterem nesouviselo, ale na světě se událo. Bez klášterních archivů měli bychom sporé spisy o stavu pokolení lidského ve středověku.“

A Hume dí: „Předčí-li národ anglický všecky národy evropské množstvím annalistů a dějepisných památek, děkuje za to vše duchovenstvu (ovšem klášternímu).“

Ku všestrannému vzdělání ducha spisovali mniši vědecká díla všeho druhu, která se opisovala, rozmnožovala, nebo byla podobná díla z řeckých nebo arabských autorů překládána a z těch mnohá do dneška nepozbyla ceny.

Vypsati podrobně vědeckou činnost klášterů, bylo by psáti celou knihovnu. Omezíme se jen

udati některé hvězdy prvního řádu, které z klášterů vyšly a na obzoru věd jasně zářily a veliký vliv měly na šíření věd v těch dobách, v nichž se objevily. Jsou to:

Dionysius Exiguus, opat kláštera římského († 536), byl klassicky vzdělán. Týž zavedl do dějin počítání od narození Ježíše Krista.

Kassiodor († 565), znamenitý státník a zakladatel vědecké činnosti v klášteřích.

Řehoř Veliký († 604), benediktin, potom papež. V mluvnictví, řečnictví a mudrctví neměl sobě rovného. Pro své četné spisy zván Velikým.

Beda Venerabilis (735), nejvzdělanější a nejučenější muž své doby. Jeho životem bylo učení se, vyučování, psaní. Ještě na smrtelné posteli diktoval své slavné anglosaské dějiny, v nichž poprvé užil počítání od narození K. P.

Alkuin († 804), nejznamenitější učitel a nejučenější.

Salomo, opat svatohavelský (v 9. století), vydal dílo, obsahující souhrn všech tehdejších vědomostí. (Dictionarium universale, nebo Glossae Salamonis, Mater verborum.)

Rabanus Maurus (776—842) zakladatel slavné klášterní školy ve Fuldě, do níž z dalekých končin opati mnichy a velmoži syny své posílali. Jeho duch objímal celý obor lidského vědění. Sepsal 22svazkové dílo Universum. V prvních 5 dílech jedná o theologii; ostatní věnovány jsou přírodovědě, zeměpisu, hvězdářství, lékařství, právnictví, hudbě, politice, hospodářství, válečnictví, plavbě, umění. Poslední kniha jedná docela o potravě, nápojích, domácím a zahradním nářadí, ano i o koňském ústrojí. Až dosud používá se tohoto díla.

Roswitha († 980), veleučená abatyše z Gan-

dersheimu, sepsala klassickým slohem mnohé komedie.

Gerbert (Silvestr II † 1003), svého času muž všestranně vzdělaný, znamenitý mechanik. Zavedl v Evropě do počítání arabské číslice.

Herman Contractus († 1054) universální duch z kláštera rychnovského, filolog, básník (Alma Redemptoris mater — Salve regina), hudebník, dějepisec, matematik a theolog.

Suger († 1082), opat od sv. Diviše, nejslavnější státník svého času.

Lanfrank († 1089), opat v Beku tehdy nejučenější.

Sv. Anselm († 1109), zakladatel scholastiky, výtečná hlava

Hugo od sv. Viktora († 1141); učenost byla mu základem svatosti.

Abelard († 1142), na jehož hrobě je nápis: „Věděl vše, co člověk věděti mohl.“

Alexandr Hallský († 1245), františkán, profesor na universitě v Paříži, znamenitý filosof. Byl nazýván nepřemožitelným učitelem.

Bonaventura († 1274) světec ze řádu františkánského, pro své zbožnou vřelostí dychající spisy doktorem serafínským nazývaný

Sv. Tomáš Akvinský († 1274), dominikán, doktor andělský. Díla této perly ve vědách objímají všecka odvětví filosofie, celý obor theologie, výklad celého sv. Písma a m. j., že věru těžko pochopiti, jak mohl to světec ten napsati v tak krátkém věku svého života a při svém zaměstnání jako učitel a kazatel nejsvědomitější.

Vincenc Beauvais († 1280), dominikán, proslavený svou encyklopedií, v níž jsou výtahy z 2500 spisovatelů. Dílo jeho sluje „Speculum

majus mundi". Dělí se na 3 díly: speculum naturale v 32 knihách o 3698 kapitolách; speculum doctrinale v 17 knihách o 2377 kapitolách; speculum historiale v 31 knize o 3739 kapitolách, obsahujíc dějiny od Adama až po r. 1254.

Albert Veliký († 1282), dominikán, universální duch ve středověku. Pro své vědomosti ve fys ce, přírodovědě pokládán byl za čaroděje. Obeznámen byl ku př s destilací, dovedl loučiti ohněm drahé kovy, znal lučavku, arsenik, vyslovil myšlenku o příbuznosti látek, dal recept ku pří pravě střelného prachu. Vydal první spisy o floře evropské, položil základ k morfologii rostlin. Chyběl mu jen drobnohled, a svět by žasl nad jeho objevy. Po Aristotelovi — dí Vigand — v době 2000 let v botanice se mu nikdo nevyrovnal.

Roger Bacon († 1294), františkán, doktor podivuhodný, genius v matematice, fysice, astronomii a chemii. Vynalezl experimentování. Vystihl chybu juliauského kalendáře, vysvětlil fatu morganu, příliv a odliv, učil o působení čoček znal dusík, dal základ k optice a j. K tomu musíme uvážiti poměry té doby, kdy knih nebylo, ani spojení. Sám vynaložil na experimenty přes 2000 liber.

Raymundus Lulus († 1315), znamenitý fysik, astronom, medik a právník. Počet děl jeho páčí se na 4000.

Duns Scotus († 1318), minorita, profesor v Oxfordě, byl výtečným učencem, zvláště meta fysikem — a m. j.

Každý z nich skoro postačil, aby propůjčil století svému slávu a lesk. Píle a vytrvalost jejich byla podivuhodná Mnozí psali 5, 10, 20 až 50 foliantů pozdějšího tisku, kdežto nyní 20

nebo 30 vědátorů pracuje na naučném slovníku mnoho let.

Schlosser, protestantský historik, zmiňuje se o Beauvaisovi podotýká, že si z něho můžeme učiniti pojem o objemu studií, která se ve 13. století v mnohých klášteřích pěstovala.

Uvažme při tom, že knihy musily se psáti, opisovati a studovati Uvažme, že prostředky kommunikační byly nedokonalé, že mnohý ve studiu pouze sám na sebe byl odkázán a že vedle psaní a studování měli i jiné povinnosti!

Ve 14. a 15. století nastalo v mnohých klášteřích ochabnutí ve studiích vědeckých, ano i úpadek. Příčiny toho byly různé. Politický stav zemí a církevní poměry byly neutěšeny. Zvláště však byl to světácký duch, který ze světa do zdí klášterních byl vnesen.

Kněží a mniši byli porušeni ve mravech a kázni; tím nejen víra byla otřesena a mnohým bludům cesta otevřena, ale i snaha po vědách byla seslabena.

Avšak pochodeň osvěty v klášteře nikdy neuhasla a, jak jen podnět dán, zase mohutně zaplanula. Důkazem toho byl vynález knihtiskařství (v pol. 15. stol.). Jakmile se objevilo, bylo nejdříve významu jeho porozuměno v klášteřích.

Prior kartusiánův Rolevink již tehdy děl: „Knihtiskařství je umění umění, vědomost věd. Jeho rychlým šířením je svět stkvostným, až dosud ukrytým pokladem věd a moudrosti obohacen a osvícen“

Kde se dřívo v klášteřích opisovalo, tam se nyní tisklo. Mniši si k tomu sami obstarávali veškeru práci.

Protestant Linde ve svém díle „Gutenberk“ dí: „Přátelský poměr mezi Církví a typografií

způsobil v 15. století všude klášterní knihtiskárny."

V Německu první knihtiskárnu měli hieronymitané ve svém domě Rostoku a brzy na to ve všech. Oni knihy tiskli, vázali a šířili. Byli to první knihkupci.

R. 1464 měli již slavnou knihtiskárnu bene diktini v Subiaku, kamž byli mniši Konrad Sveynheim a Arnold Panarz z Německa povoláni. Tu r. 1467 byla vydána díla Ciceronova a r. 1471 Ovidova Cisterciáci r. 1468, augustiniani r. 1470, praemonstráté r. 1478 založili knihtiskárny — a tak to šlo dále.

A když po dobytí Cařihradu (1453) byzantští učenci, většinou mniši a duchovní, utekli se do Italie a díla římských a řeckých klassiků nyní ve větším počtu známými učinili, kláštery hleděly je tiskem rozšiřovati.

Klassická studia počala se pěstovati s novým zápalem. Byl to humanismus. V tomto pěstování klassiků zůstaly kláštery duchu Církve věrny Mnozí totiž z humanistů ztratili v horlivém studiu pohanských klassiků své křesťanské zasady a vssáli do sebe životní moudrost starých pohanů, a potom s Lutrem se spojivše, začali spisy svými proti Církvi vystupovati. V klášteřích však studium klassiků bylo prostředkem k upevnění víry a ku pěstění křesťanského života.

Jmenovitě kláštery německé, do jejichž zdí duch zdravé reformy vstoupil (kongregace windesheimská, brosfeldská), o zachování křesťanského ducha naproti zvrácenému směru humanistů horlivé pracovaly.

Tu sluší uvésti Jana Trithemia (1462—1516), opata benediktinského, naposled ve Vircburku, muže tehdejšího času vlivuplného Týž byl

všeobsáhle vzdělán: theolog, filolog, filosof, dějepisec a přírodovědec, plodný jako Albert Veliký Jeho knihovna byla nejslavnější v Evropě. Z kartusianů byl vědomostmi proslavený Verner Rolevink († 1502), nejctihodnější osoba na konci 15. století; z františkánů Pavel Scriptoris (1477). Ano, dominikáné tvořili tehdy v Lipsku duševní aristokracii, která mezi sebou netrpěla neučence a nejschopnější učitele universitě poskytovala.

V dobách protestantské bouře bylo mnoho klášterů zničeno, mnoho jmění svého zbaveno. Ty kláštery, které zbyly, pracovaly na svém zdokonalení, ostatní přenesly působiště své do ciziny.

R. 1545 byl fundament víry na sněmě Tridentském znovu utvrzen. Některé vady byly odstraněny a kázeň zavedena.

Ovoce sněmu tohoto brzy se ukázalo: povstalo mnoho řeholí, které potřebám časovým vyhovovaly.

Vědami zabývala se kongregace maurinská (r. 1618), ve Francii zavedená, opravená to přísná řehole benediktinů, z níž mnoho slavných učenců vyšlo, jako: Mabillon, Montfaucon, d' Archery, Calmet, Ruinart, Tuiler, Garnier a j.

Sv. Filip Nerejský založil kongregaci oratorianů (1574), z níž na vědeckém poli slavnými se stali učenci Baronius, Rognold, Galtoni, Malebranche, Thomassini, Richard, Simon, Massilon.

R 1712 dostal Mechitar pro své družstvo, dle pravidla sv. Benedikta žijící, potvrzení od papeže. Mechitaristé, podle svého zakladatele zvaní, vydávají knihy arménské, učí a vychovávají, a tak osvětu křesťanskou a civilisaci západní s východem spojují. Mají své kláštery ve Vídni, hrách, Sedmihradsku a Turecku.

Duch vědecký v žádném klášteře nezanikl; každý řád hledí s duchem času pokračovati. Důkazem toho jsou jména mužů světové pověsti požívající. Tak na uvedenou: Benediktini mají Josefa Fixmillnera († 1791) z Kremsmünstru, znamenitého hvězdáře, jenž první vypočítal dráhu Urana a sestavil o ní přesné tabelky; dominikáni Jana Audifrediho († 1794), hvězdáře evropské pověsti; barnabité Orianiho († 1832), taktéž hvězdáře, jenž dokázal, že je Ceres planeta; praemonstráté Prokopa Diviše (1754), Davida († 1836) a Vojtěcha Kuneše (* 1817); augustiniani Onofrida Pauvinia († 1568), nejučenějšího muže toho času, znamenitého archaeologa; cisterciaci Angela Fumagalliho († 1804), archaeologa; dominikáni Mamachiho († 1792); františkáni Emerina Paviče († 1782); paulani Fortunata Durycha, znamenitého slavistu. Avšak ze všech řádů po t. zv. reformaci vynikl ten tak kaceřovaný řád jesuitský, založený r. 1535 od sv. Ignáce z Loyoly a potvrzený r. 1540 od papeže Pavla III.

Jako v prvních dobách vycházeli největší světci a duchové ze řádu benediktinského a ve 13. století z řádu dominikánského a františkánského, tak v 16. století vycházeli z Tovaryšstva Ježíšova.

Pravidla sv. Ignáce, která tvoří vnitřní organisaci řádu, jsou mistrným dílem zákonodárství. Není to nic jiného, než obrys sv. Církve v malém. Než, vyslechněme protestanta Macaulaye, který se zmiňuje o vnitřní této stránce: „V řádu Ježíšově soustředila se kvintessence katolického ducha a dějiny řádu jesuitského jsou dějinami velké katolické reakce. Tento řád obsadil najednou všecky bašty, které veřejného ducha opanovaly: kazatelnu, tisk, zpovědnice, akademie. Kde vůbec jesuita kázal, byl kostel pro posluchače malý.

Jméno „jesuita“ na titulním listě pojišťovalo odbyt knihy. U nohou jesuitů byla vychována mládež vyšších a středních stavů od dětství až k mužnému věku, od prvních počátků až k rhetorickým a filosofickým kursům. Literatura a věda před krátkem s nevěrou, nebo s kacířstvím spojená, byla teď spojencem pravověrnosti . . . Kde vůbec bylo jejich obydlí, nebo jejich zaměstnání, všude byl tentýž duch Nepodmíněné poddání se pro společnou věc, nepodmíněná poslušnost ku představeným. Žádný z nich nevolil si svého obydlí, nebo povolání. Měl-li jesuita uvnitř polárního kruhu bydliti, nebo na rovníku, měl-li svůj život pořádáním drahokamů ztráviti nebo srovnáváním spisů vatikánských, nebo měl úlohou nahé Karaiby jižní polokoule přemlouvati aby se nepožírali, vše to byly otázky které v nejhlubší poddanosti rozhodnutí jiných ponechal. Byl-li potřebným v Limě první lodicí přeplul ocean; byl li nutným v Bagdadě, nejbližší karavanou pouští cestoval. Bylo-li jeho služeb zapotřebí v zemi, kde jeho život byl méně jistým, než vlka, kde zločinem bylo ho pohostiti, kde hlavy a čtvrcení jeho spoluúdů na trhu vyvěšeny ho poučovaly, co naň čeká, bez odmluvy, bez otálení šel vstříc svému osudu.“

Nuže, tato organisace, do níž vstupovali mužové povahy celé, silné, svému povolání duší a tělem oddané a pro Kristovu slávu zaujaté — tento výkvět duchovní šlechty — ten také, kdekoliv se ocitl, zvítězil na celé čáře. Lutrem byla veliká část Německa odcizena a protestantskou učiněna, jimi zase značná část katolickou se stala, a ta, která zůstala v odporu s Římem, zachovala jej proto, že jesuity od sebe vypudila. Vnikání protestantismu v Rakousku, Polsku, Uhrách, Francii, Nizozemsku jen oni přítrž učinili. A právě že řád

tento měl jen kapacity, aby mohli boj vésti jak na poli nevěry, tak na poli věd, způsobili onu bezmeznou, šílenou zášť proti sobě, která vždy je známkou nejistoty a která neměla tolik mocných duševních zbraní, aby odolala mužům, kteří vedle vědění a zbožnosti neměli ničeho více.

A toto vědomí duševní převahy u nich a bázeň z jisté porážky vynutily na Kalvínovi následující výrok, který celou protestantskou akci charakterisuje: „Jesuitae vero, qui se maxime nobis opponunt aut necandi, aut si hoc modo fieri non potest, ejiciendi aut certe mendaciis et calumniis opprimendi sunt.“ To jest po česku: „Jesuité, kteří nám nejvíce odporují, musí se buď povražditi, nebo, nejde-li to, musí se vyhnati, nebo alespoň lží a pomluvou potlačovati.“ (Schenkl: Inst. jur. eccl. Landishut. 1830. Tom. I. pag 500.)

Činnost řádu jesuitského ve vědách a uměních jest nesmírná. Snad žádný řád nemůže se vykázati tolika učenci na slovo vzatými.

Již r. 1608 vydal Petr Ribadenayra katalog jesuitských spisovatelů který čítal 167 stránek. Algambe r. 1675 zvětšil jej v objemný svazek. Belgičtí jesuité vydávají bibliografii řádu, která čítá přes 10 velikých svazků.

Jména některých slavných jesuitů tuto uvedeme:

V theologii vynikli zvláště: Suarez († 1617), Bellarmin († 1621), Lessius, Molina, Petavius († 1652, nejučenější muž v 17. stol.), Canisius, Maldonat, Justinian Salmeron; z novějších: Perrone, Patrici, Cereia, Kleutgen, Vilmers, Deharbe, Gury, Pesch, Schouppe a j.

Ve filosofii: Curtius, Liberatore, Tongiorgi, Boylevse, Rozaven, Fournier, Kleutgen, Pesch a j.

Dějiny obohatili: Bollandisté, Balbin, Borwer,

Bucher, Bugeaut, Katone, du Helde, Ethel, Mariana, Maffai, Martinov; Svoboda a Votka (Češi).

Esthetiku pěstovali: Jungmann, Kleutgen, Boeckart, L Lambillote; ethiku: Taparelli, Solimani, Costa-Rossetti, Mayer.

Filology byli Hervas a Pandura.

O státním hospodářství psali: Mariana, Aquavia, Ribadeneyra.

V přírodovědě proslavili se: Kircher († 1680), Dressel, jenž rozluštil tvoření basaltu; Zeplichel, nyní Wasmann a Wisbauer.

V kosmogonii: Piancini a Bosicio.

V archaeologii: Albetrondi, Brotier, Angelo Mai, Marchi, Garrucci.

V mathematice a hvězdářství: Verbiest, Kirwitzer, Scheiner, Cysat, Krüger, Grimaldi (razil dráhu undulační theorii), Riccio i, Kögler, Hell, Poczbut, Boskovič, de Vicò, Angelo Secci (největší hvězdář XIX století), Gusmao (v Brasilii; vymyslil první aerostat), Braun, Caraffa, Carbonelle, Linsmaier a j.

Vedle těchto věd vynikli i v technických oborech: Chatellard v námořnictví; Lecchi upravoval silnice v Mantuansku; Riccati reguloval běh řeky Pádu, Adiže, a tím zachránil Benátky před zátopou; Ximenes v Toskánsku a Římsku upravoval silnice a novou soustavu mostů založil; Kabral ve Španělsku proslavil se regulačními pracemi, Borgo psal o umění fortifikačním a o obhajování míst opevněných

Že ani v uměních výtvarných jesuité nezaháleli, o tom dává svědectví spisovatel na slovo vzatý Albert Ilg: „Mluvte si, co mluvte, přece zůstane pravdou, že by bez jesuitův už dávno v celém světě nebylo výtvarného umění. Vyslovuje se tím příliš

málo, tvrdí-li se, že oni jsou tvůrci umění protireformačního, slohu barokního, oni naopak zachovali nám především ponětí a podání o tom, co umění výtvarné je, oni tento drahý poklad zachránili proti šílenému obrazoborství protestantismu. Nechť si ten či onen umělec vztekle zuří proti slohu baroknímu v umění, nechť uznává toliko pozdější zjevy t. zv. obrody ušlechtilých výtvarných slohů; když se vyzuří, ptejte se ho jen, zdali by tyto nové krásné umělecké formy vůbec možnými byly, kdyby nebylo katolictví a kdyby nebyli v první řadě jesuité stáli, kteří při vzniku a vývoji reformace protestantské a v 30leté válce nitek výtvarného umění nikdy z rukou svých nepustili. Či snad v druhé polovici 16. a po celé 17. století bylo jiného výtvarného umění leč na zemišti katolickém a v duchu římské Církve?“

HLAVA V.

Kláštery a jich působení v zeměznalectví, v missionářství, v jazykozpytu.

Ocitujeme se opětně v jiném oboru mnišské působnosti, kterou jsme posud opomenuli. Prvními zvěstovateli radostného poselství o spasení duší lidských u pohanů v zemích starého věku nebyl nikdo jiný, než mniši.

Jak jsme podotekli, kroky jejich nesly všude požehnání. Ale oni také šířili tím zeměpisné a národopisné vědomosti o naší planetě.

Klassickým národům byly severní a severovýchodní kraje Evropy posud temny. Teprve mnichy byl závoj neznámosti s nich sňat. Kam nevnikla noha Římana, tam se zastavil mnich s křížem v ruce. Tam se učil znáti kraj, tam studoval povahu a mrav lidu a o tom podával všem svým představeným v klášteře zprávu.

„A tato sdělení — praví zeměpisec Ritter — jsou veledůležitá, protože mužové ti jsou zhusta objeviteli od nich obrácených krajův a jich obyvatelů. A spolu jsou tito obracovatelé pohanských národů prvních časů, od 5. do 10. století, bez odporu nejmoudřejšími muži, jichž pozorování již samo o sobě musí míti velikou cenu.“

Humboldt ve svých kritických pojednáních dí,

že úsilí, přinášeti národům v první polovici středověku nové učení, propůjčilo zeměpisným pokrokům zvláštního charakteru. Obchod, missie, zeměpis ve středověku čerpají z téhož pramene a zaměstnávají se nejvíce podobnými událostmi.

Všimněme si nejprve Evropy.

Ve 4. století působil v Dol. Rakousích svatý Severin. Jeho život sepsal soudruh jeho, opat Eugipus. Životopis ten je pro zeměpis a dějepis dunajských zemí tak cenný, že bychom bez něho sotva něco věděli o poměrech lidu za těch časů.

O Porýní šířili zprávy sv. Goar († 515) a sv. Fridolín († 530).

Teprve když sv. Martin za'ožil svůj slavný klášter v Toursu, šířila se podrobnější známost zeměpisná o Francii. Sv. Patrik († 465) založil v Irsku mnoho klášterů. Irsko bylo tehdy středem missijní činnosti. Mniši sv. Patrika objevili Hebridy, Orkady, Shetlandy a ostrovy Faröeské.

Za papeže Řehoře Vel. bylo r. 596 posláno do Br tanie 40 mnichů se sv. Augustinem v čele, aby lid obrátili. To se jim v jednom století podařilo. Tak byla jimi známou učiněna celá ta země.

V 7. a 8 století byla irskými mnichy střední Evropa získána nejen pro Krista, ale i geograficky poznána. Sv. Kolumban (615) působil ve Vogesách, Švýcarsku, v horní Italii, kde založil slavný klášter Bobbio. Sv Havel († 640) založil ve Švýcarsku klášter svého jména. „Z tohoto slavného ústavu," praví Ritter, „v jehož bibliotéce jsou uchovány ještě největší literární poklady z oněch nejstarších časů, vyšla nejstarší geografie a dějepis Švýcarska. Odtud byla země čtyřkantonská teprve objevena." Solnohradsko bylo procestováno sv. Ruprechtem (690—696), střední Dunaj svatým

Emeranem († 716), poříčí Isaru sv. Korbinianem († 730).

Durynsko a Hessensko vystoupily z mlhy sv. Bonifácem. Když Sturm r. 742 založil klášter Fuldu, staly se annály mnichů fuldských hlavními prameny zeměpisnými a dějepisnými ve středověku.

Sv. Ansgar († 865), apoštol Normanů, jest objevitelem skandinavského severu a zemí u Baltického moře. Jím zaveden poloostrov dánský do zeměpisu.

Ponenáhlu osvětloval se i východ: Bulharsko sv. Methodějem, Krim sv. Cyrillem, Prusko a Rusko sv. Vojtěchem a soudruhy. Mniši kamaldulští, za Boleslava Chrabrého povolaní, a benediktini podávali zprávy o polských zemích. Cisterciák Kadlubek († 1223) podal důležitá sdělení o nejstarších zemích polských.

Otto, biskup bamberský v Pomořansku, a Absalon, zakladatel Kodaně, byli zeměpisnými prameny pro tyto země.

Každé obrácení země bylo sloučeno s novým objevem pro zeměpis.

Již r. 795 ocitli se mniši na Islandě a r. 982 na Grönlandě, kde bylo brzy 16 kostelů a 2 kláštery s biskupstvím. Missionáři posílali odtud své pro zeměpis důležité zprávy do kláštera v Drontheimu.

Důležitými prameny zeměpisnými a dějepisnými ve středověku jsou itineraria (cestopisy) poutníků, z nichž většina pochází jen od mnichů. Bývají to popisy cesty do sv. země nebo do Cařihradu, k nimž bylo obyčejně připojeno popsání světa (Mirabilia mundi).

Poučné je intinerarium sv. Adamnana (705), opata na Joně, na hebridských ostrovech. (Jona

byla v první době středověku po 200 let sídlem učenosti.) Totéž platí dále o itinerariu benediktinů Willibalda a Bernarda a mnicha Haitona.

Zprávy těchto mnichů budily zvědavost, poznati země a národy a hledati poučení o cizích krajích.

„Tyto zprávy — dí Ritter — bývaly čteny v klášteřích ve školách, při stole, nebo v zimních večerech ke zotavení a k poučení."

Cestopisy ty a Mirabil'a mundi nahrazovaly zeměpisná studia.

Co se týče východu naší země, stojí v popředí známostí zeměpisných Indie Tu bylo již ve 4. stol. křesťanství. V 6. stol. nalézaly se křesťanské obce na Cejloně, Sokotoře a na pobřeží malabarském. O tom podává nám zprávu Kosmas Indopleustés (Indie plavitel), mnich z Alexandrie, dříve kupec. Ten pronikl na jihu do Abessynie a na východě až k Cejlonu a své zkušenosti uložil v kosmografii a křesťanské topografii. Z těch tato poslední se uchovala a r. 1707 vydána byla slavným benediktinem Montfauconem.

Důležité zprávy o přední Indii podal později dominikán Menentillus (1310). On byl první, který označil pravou podobu Indie Popisuje produkty země a líčí mravy a obyčeje obyvatelů. Druhým je dominikán Catalani Jordanus (1312); ve svém díle Mirabilia descripta a v psaních zmiňuje se o zemi, o rostlinstvu, ptactvu a kultuře obyvatelů v Indii.

Východní Asie počala býti Evropě známější ve 13. století

Křižácká tažení, která rozšířila pověsti o tatarských národech, jakož i tajemná pověst o křesťanském panovníku kněžském Janovi v Tatarsku,

měla veliký vliv na obohacení zeměpisných známostí ve středověku. Mnohé výpravy konány byly do Orientu za tím účelem aby se zjistilo, kde se ona říše nalézá. Teprve ve 14 století byla existence Jancva přeložena do Afriky, do Abessynie. V těch časech trpěla Evropa tatarskými vpády. Papežové chtěli tomu brániti, i posílali k chanům tatarským poselství. První takové poselství vypravil papež Innocenc IV. r 1245.

Tímto rokem počínají se také missionářské cesty na východ.

Úkolu tomu věnovali se hlavně řádové františkánský a dominikánský. Řády ty mají zásluhu, že zauralská Asie stala se Evropě geograficky a etnograficky známou.

Papež Innocenc IV. vypravil též dominikána Ascelina do Persie a Armenie. Poselství toto se však nezdařilo. Popsání cesty Ascelinovy je obsaženo v díle dominikána Vinc. Beauvaise (Speculum quadruplex XXXII 40—51). S lepším zdarem potkalo se poselství františkána Plana Carpiniho k Batovi, chánu na Volze. Tento františkán cestoval od Bata do Karakoromu v poušti Gobi a na cestě líčí vše, co viděl a čeho zažil. Podává o národech tatarských popis etnografický, historický, geografický a politický. Průvodce jeho Benedikt polský doplňuje zase zprávy o Slovanech na Dněpru, Donu a Volze. Carpini je první cestovatel, který podal zprávy o vnitřní Asii.

Pověst, že syn Batův Sertak se stal křesťanem, pohnula krále francouzského sv. Ludvíka, vypraviti poselství pod dominikánem Ondřejem Lonjumelem (1248) k velkému chánu Kuyukovi do Karakomu a r. 1253 pod františkánem Vilémem Rubrukem do Arménie. Sertak však oznámil, že

křesťanem není, a poslal vyslance k otci do Seraiu na Volze.

Rubruk procestoval Krim, bral se podél Azovského moře až k Donu, odtud až k Volze a odtud do vnitř Asie do pouště Gobi. O tom všem podal mistrné popsání. Jemu děkuje středověk za rozluštění sporné otázky, že je Kaspické jezero vnitrozemským mořem. On objevil též v pustinách džungarských různé malé, kulturní státy, zmiňuje se o solných jezerech, rozdělil kmeny dle jazyků. Rubruk byl první Evropan který podal o Číně určité údaje. Dal jí jméno Kytaj.

Peschel nazývá dílo jeho mistrovským zeměpisným kouskem ve středověku. Humboldt dí o něm. že učinil Janovany a Benátčany lačnými po nesmírném bohatství východní Asie.

Františkáni a dominikáni byli posly obchodníků. Řetěz missijních stanic prostíral se od Volhy k Ili, a od Ili až k oase Chamitově v poušti Gobi.

Zprávy Rubrukovy doplnil a obohatil Hayton, Armén, potom opat premonstrátský v Poitiersu, ve své r. 1307 vydané historii východní. V ní jsou vzácné poznámky o zeměpisu, takže dí Richthofen, že je to první pokus systematické geografie Asie. Zvláště líčeni jsou v ní znamenitě Číňané.

Koncem XIII. století bylo učiněno františkány trvalé spojení s Čínou. Františkán Jan Montecorvino cestoval r 1295 do Indie, odtud dostal se do Pekinku, kde vystavěl kostel. Založil první missii v Číně a stal se tu prvním arcibiskupem. Zprávy o čínské missii podává od r. 1316 františkán Odoriko Pordenone. Vypisuje v nich čínský život, líčí města a popisuje ptactvo. Jan Marignola, františkán, vyslán byl do Číny od papeže Benedikta XII. a meškal v těchto končinách 15 let. Potom byl dvorním kaplanem císaře Karla IV.

v Praze. Jeho vypravování sepsali potom řádoví bratří.

Missionáři zhotovovali mapy a podle nich jejich bratří ve vlasti. Ve 14. a 15. století pochází většina map od mnichů. Nejznamenitějším hotovitelem map ve středověku byl dominikán Fra Mauro (1490). Jeho Mappa mundi, jak dí Ritter, je nejznamenitějším dílem ve středověku.

Hurter zmiňuje se, že jakýs dominikán nakreslil mapu na 12 pergamenových kožích.

Když Luther a jeho soudruz odbojem proti církvi celé národy na sebe strhli, kláštery pobořili a ochudili, mnichy z cel vyhnali, tu se těžce zkoušené nevěstě Kristově otevřelo jiné široké pole působnosti: neznámé země Afriky, Amerika, Australie a ostrovy se vynořily. Tam vyslala církev mnichy dobývat půdy pro Krista.

V těchto objevených zemích opakovalo se do těch nejpodrobnějších částí vše, co se dálo v Evropě od V. do XII. století. Již objevení Ameriky, které bylo počátkem ostatních zeměpisných objevů, je dílem klášterního ducha. Kolumbus nemohl ani ve Španělsku ani v Portugalsku najíti pro svou myšlenku podpory. Všech prostředků zbaven a ve svých přáních zklamán klepe na bránu františkánského kláštera La Rabida a prosí o chléb a přístřeší. Nejen že se mu toho dostalo, ale duch jeho na novo byl vzpružen. Představený kláštera P. Perez vyslechnuv jeho důvody, přesvědčil se o jich správnosti. I napsal královně Isabele list a prosil jí o podporu pro Kolumba. Tato pak se též uskutečnila. A tak na objevení Ameriky měl veliký vliv řád františkánský.

Na korábech odvážlivých plavců, hledajících nové světy, nalézali se vždy mniši všech evropských řádů mužských a ženských, potom i je-

suité, aby v pohanských zemích šířili světlo víry a civilisace. Obrátiti lid, který dle pojmů našich žil ve stavu divokosti — byl totiž příliš do přírody ponořen — k jemným mravům křesťanským a spořádanému životu a poskytovati mu dobrodiní evropské kultury, to byla pro tyto odříkavé mnichy práce obrovská a plná nebezpečí. Již na moři číhala na ně fanatická zášť anglikánů nebo kalvínských Hollanďanů, která množství lodí zničila a mnichy houfně vraždila. A když přistáli u panenské země divochů, tu na ně čekali dravci, jedovatí hadi, kyje a šípy domorodců. A jestli po obromných obtížích se jim podařilo, nakloniti si mnohá srdce těch dětí přírody, tu byli to jejich rodáci, Evropané, kteří ve jménu civilisace jim kladli ve všem překážky.

Dějiny kolonisací evropských jsou dějinami vraždění a demoralisování temného lidského plemene.

Pod vánkem evropské kultury: prachem, pálenkou, strychninem, neštovicemi, venerií, houbami a obchodem s lidským masem neměli mnozí národové času, aby se znenáhla vžili do cizí formy vzdělanosti.

Tak byli Tasmané docivilisováni, Indiáné vydecimováni, Hotentoté a Bušmané vyhoněni, Negrové rozprodáni a Australané od bývalých trestníků vystříleni. Ostatní byli nemravům a opilství vyučeni. V tom proslavili se zvláště Angličané a Hollanďané. Jaké tudíž bylo třeba práce a námahy, chtěli li si missionáři důvěry a srdcí divochů získati a je ku Kristu přivésti, když agenti a osadníci ze starého světa ducha Kristova neměli! A podařilo se jim to přece, neboť jejich život byl takřka svatý, byli neunavní, obětaví, plní odříkání, plni velké lásky ke svému povolání. Vše vynakládali, aby naklonili si kmeny. Jesuita

Anchieta v pralesích brasilských zasvětil život svůj divochům, jesuita Robert Nobili oblékl oděv bramína a podle způsobu této kasty žil A co měli jinde následovníků!

Dobyvatelé nového světa pokládali domorodé obyvatelstvo za svou kořist a učinili si z něho otroky. A těmto chudákům, kterým tehdy za tím účelem i důstojnost člověka byla upřena — sám papež musil zvláštní bullou prohlásiti, že jsou to lidé — byli jedinými strážnými anděly mniši.

Dominikáni a jesuité v jižním díle Ameriky mají největší zásluhu o vymanění Indiánů z otroctví. Jména Las Casas, Petr Claver, P. Nuñez — tito dobrodincové nebohých Indiánů a importovaných Negrů — nevymizí nikdy z památky lidské. V severní Americe hlavně františkáné a jesuité zastávali se vřele indiánského plemene.

I pohleďme nyní aspoň jen zhruba na kulturní práci katolických missionářů, mnichů v jiných dílech světa.

O františkánech v sev. Americe píše ve svém díle Hammer („Františkáné ve spojených státech sev. Ameriky“, Bachem 1892) toto: „Františkáni, kam vnikli, založili kostel a hned počali Indiány vyučovati orbě a řemeslům. Zavedli koně a dobytek, zřídili přádelny a tkalcovny, vyučovali mládež čtení, psaní, zpěvu, hrám, hudbě; vzdělali je na truhláře, zedníky, kameníky. Zavodňovali zemi. Jako ostatní oekonomové sprostředkovali koupě, hleděli moudrým opatřením lid před hladem chrániti.“ Dwinelle, dějepisec Kalifornie, dává jim svědectví následující: „Výsledek missijního plánu na obrácení a civilisování Indiánů postačí dokonale, jej správným, ano moudrým osvědčiti. Přes 30.000 obrácených Indiánů bydlilo v těchto missiích. Vyučování a práce se střídaly a všude pa-

noval blahobyt. Když uvážíme, do jaké bídy Indiáni pod dnešní vládou upadli, nemůžeme svého uznání odepříti oněm hodným a obětivým mužům, kteří tak trpělivě, moudře a opatrně ony podivuhodné ústavy v pustinách Kalifornie v život uvedli. Kdyby je ponechali nerušeně v jich zbožném díle, otázka indiánská byla by rozluštěna pokojnějším způsobem než úplným zničením praobyvatelů země."

To, co učinili jesuité v jižni Americe, ne mohly španělské a portugalské zbraně nikdy zmoci. Podařilo se jim nomadující kmeny usaditi. Otcové učili je zámečnictví, kovářství, aby si mohli pluhy a brány zhotoviti. Setí a žatí obilí bylo jim neznámo. V místech, která se méně hodila k orbě, jako v Moxasu, učili je dobytkářství. Pomáhaly jim ženské řády: milosrdné sestry, uršulinky a j. Tyto učily ženy přísti z vlny a bavlny. Když uvykli usedlému životu, učili je pěstovati zeleninu, včelařství, obchodu. Kdo neslyšel o redukcích jesuitů v Paraguayi, jichž bylo 60 se 300.000 lidí? O těchto psal guvernér španělský do Madridu toto: „Nesmírnou námahou získali Církvi a vladaři poddané, kteří dříve, než do jejich rukou přišli, ne tak lidem, jako spíše divé zvěři se podobali, a z těch utvořili osady, které denně nebe svatými zalidňují." Ovšem španělské ministerstvo, protože tvůrcem tohoto díla byli jesuité, dílo to zničilo, a Indiáni opět zdivočili!

V Africe proměnili trappisté ve Straneli bařiny ve vinice a louky; v Marienhillu (1883) založili hospodářství, dílny, tiskárnu, školy; i ženská větev tohoto řádu vykonává čestně poblíže tohoto kláštera své kulturní poslání.

V Australii dosáhli u domorodců překvapujících výsledků benediktini.

Opatství Nová Nursie, založené od P. San

Salvadora (1849), je střediskem civilisační činnosti synů Benediktových. Tu musili mniši nahým obyvatelům upravovati oděvy z koží, vyučovati ženy šití. O této missijní stanici dí jeden protestantský hlas: „Zdá se, že jedině v benediktinské missii v Nové Nursii bylo objeveno tajemství, kterak lze kmeny australské navykati mravům a způsobům evropského života.“

Missionáři mají velikou zásluhu o obchod a průmysl. V Kanadě na př. obohatili jesuité průmysl vynalezením nových obchodních předmětů, podporovali obchod vyhledáním vhodných přístavů. Jinde obohatili evropské trhy kožemi, barvířstvím. Jesuita P. Coeur-Dour zaslal do Evropy podrobné zprávy o plátně a barvení indickém.

Chinin z Ameriky byl do Evropy přivezen jesuity, rhabarbora přivezena z Tatarska, též kaučuk, vanilka, balsám a m j.

Mniši v cizích dílech udomácňovali dobytek, drůbež — zkrátka ve všem se pokoušeli a vše zkoušeli, aby domácímu obyvatelstvu a staré vlasti hmotně prospívati mohli.

Domníváme-li se, že missionáři věnují síly své pouze tomu, aby divochy obrátili a jim materielní a duševní život zlepšili, byli bychom na omylu. Missionář jest také vědátor, a to muž všestranné vzdělanosti. Vedle své apoštolské činnosti studuje zvyky, obyčeje a náboženství domorodců, zkouší výšky hor, zkoumá jejich útvar, popisuje květenu a zvířenu, střílí zvěř, vycpává ptáky a p.

Jediné missionářům děkujeme za nestranné zprávy o všem. Co lží, překrouceností podali o obyčejích, řeči, mravech a náboženských představách divochů mnozí cestovatelé, kteří dotyčnými krajinami letmo spěchali a ze strachu z povzdálí na tyto divochy hleděli.

Missionáři byli první, kteří vydali dějiny objevených zemí. Tak napsal P. Maffei spolehlivé dějiny obou Indií; Charlevoix psal o Japanu, Paraguayi, St. Domingu a Kanadě. Catronovo péro seznámilo Evropu s říší velikého Mogula, a Halde podal dějepisné, zeměpisné, fysické popsání Číny a Tatarska které se podnes oceňuje. Siccard popsal starý a nový Egypt. P. Brédevent podal znamenité pojednání o ostrovech Tichého okeánu; P. Scherer vydal první mapy o ostrovech tichomořských. P. Dutertre historii Antil; od Cantory pochází první popsání Karolinských a Marianských ostrovů a p.

Ve zkoumání zeměpisném proslavil se Paëz, jenž objevil r. 1618 nilské prameny; Manuel Roman nalezl spojení Orinoka s Amazonem; Mar gette, jesuita, vyhledal nejdříve ústí Mississipi, P. Smet prameny a břeh Missouri, P. Albanell hudsonský záliv.

To byli zvláště jesuité. Tito v kartografii se vyznamenali tak že jim pařížská akademie svěřovala zhotovování map.

Missionáři Morlang, Knoblecher, Donak, Kaufmann, Bertram měli veliký podíl na poznání nilských krajů. Jich meteorologické výzkumy a etnografické práce jsou cennými příspěvky.

I v archaeologii missionáři mnoho vykonali. Jesuité Piperi a Vincenz rozluštili mnoho nápisů z dob Alexandra Velikého; Braconnier určil polohu starého Filipi a p.

Konečně nesmíme přehlédnouti jejich zásluh v jazykozpytě.

Jestliže řeč divochů nebyla všude za spisovnou prohlášena, byla alespoň missionáři prohloubena a ke srozumění upravena. I obor idejí, poklad řeči a význam slov obdržely zavedením nových

pojmů znamenitého rozšíření. Jesuité na př. vykonali v tomto odvětví vědeckém věci obrovské. Vyučují skoro ve 100 živých řečech a spisy v nich vydávají.

R. 1550 zavedli jesuité v Indii knihtiskařství. V kolejích jejich tiskly se první knihy v sanskritu. Jindřich Henriquez vydal gramatiku tamilskou a slovník († 1600). Faria vyřezal litery; týž byl stavitelem a umělcem. Beschi byl klassickým spisovatelem tamilským a psal v něm úchvatné básně.

Indickou řeč konkani pěstoval Tomáš Stefens (r. 1578), jenž vydal gramatiku její a báseň Parana. Diego Riberio vydal slovník konkanskoportugalský. Františkáni Banke a Lada, karmelitán František de Santa Anna, vydali gramatiky.

V sanskritu byl výtečným znalcem Robert Nobili; Hauxlenden (1699) vydal gramatiku a Pons slavný slovník. P. Caston Coeurdoux obrátil první pozornost na příbuznost sanskritu s indoevropskými řečmi. První gramatika sanskritu v Evropě byla vydána od karmelitána Frà Paolina 1790.

V čínské řeč psal z Evropanů nejprve jesuita Mateo Ricci. Premare je zakladatelem čínské mluvnice a literatury dějin; je vzorem čínským mistrům. Catoner, Semedo vydali slovníky. Verbiest a Schall psali čínsky učená díla. Noel byl výtečným sinologem

I dominikáni Nieva, Benavides, Gonsalez de san Pedro vydali slovníky. Nejdůležitější slovník čínský je od františkána Basilia de Glemone († 1703).

V japonské řeči vydal gramatiku P. Rodriguez (1583); dominikán Diego Collado a františkán Diego de Las Llayas sepsali gramatiku a slovníky.

*

Tu užívali latinského písma. První dílo v něm vyskytlo se r. 1591.

O Americe podali jesuité o říši Inkově první spolehlivé zprávy. Výborným znatelem jazyků peruanských byl Alfons Barzena, Decré; dominikáni Domingo de S. Thoma vydali gramatiky a slovníky, totéž učinili jesuité Holguin a Rubio.

Čilské nářečí studoval Gabriel Vega (1592), jenž sepsal gramatiku a slovník arankonský; Valvieda (1606) učinil totéž.

V Bolivii Ignác Chome sepsal v řeči domorodců gramatiku, slovník a dějiny.

V Nové Granadě a v pořičí Amazonu zredukovali jesuité idiomy na jednu řeč. V četných řečech vydali tu gramatiky a slovníky jesuité (Anchieta, Figuira, Ruiz de Montoya, Arazony, Samaniego a j.), dominikáni (Frà Bernando, Lugo, Manuel de Yanguez) a kapucíni (František de Tanote).

V karaibšti ıě byl slovníkářem Raymund Breton, dominikán.

O jazyky mexické dobyli ti velikých zásluh františkáni, kteří tu působí od r. 1524. Nejučenějším byl Alonso Molina († 1584) jenž v aztekštině vydal slovník, gramatiku a j. díla. Andreas de Olmos (1528) byl znatelem mexických nářečí; Ventacourt a jesuita Paredes byli znamenitými filology. V Mexiku mluví se otomsky, a tuto řeč pěstovali Corrochio, Carceressa, Soviana a j. Západomexické řeči, jako taraskou, pěstovali františkáni Frà Maturino Gilberti, Jan Aoyra, jesuita Tomáš Chacon a j., řeč Matlalsinků pěstil Frant. Ondřej Castro, pímskou jesuité Velasco, Mercado atd.

Mixtelština ve státě Oxaka byla prozkoumána od dominikánů již v 16 století (Frà Benito, Domingo de Suta, Alvarado). Řeč Zapoteků prostu-

dovali dominikáni Frà Juan de Cordoba (1570), Pedro de Eueba, Morena. V řeči Maya na poloostrově jukatanském vydali práce františkáni Jan Coronel (v 16. stol.), Gabriel de san Bonaventura, Frà Solano a j. V Kvatemale pěstili jazyk kiché dominikáni Cancer († 1549), Domingo de Vico († 1555). Ve státech Veracruz, Puebla a San Luis Potosi mluví se huastecky; slavným lexikografem byl tu františkán Ondřej de Olmos. Výtečným znalcem chiquelštiny byl františkán Maldonado, Ildefonso Flores.

V sev. Americe musili františkáni vynalézti abecedu a tou knihy psáti; tak Le Clerque († 1687) pro řeči micmac; Mikuláš Lopez (1585) v řeči xumana; Pareja pro kmen Timu-qua.

V řeči Huronů a Irokesů psal knihy jesuita Jan de Brebeuf († 1649); Chaumonot vydal huronskou gramatiku a františkán Sayard slovník.

S řečmi illinoiských Indiánů seznámili nás otcové Gravier, Boulanger, Štěpán Roslez; s kalifornskými Salvatierra. Z Filipinských ostrovů podali mnoho linguistických prací františkáni a dominikáni. Dominikán František de San José zřídil tu první knihtiskárnu.

V Africe jsou v jazykozpytě velice činnými otcové sv. Ducha, píšíce gramatiky a slovníky v řeči suahelské, volofské, sererské, bambarské, sofoské, ponguerské, fiotské a j.

HLAVA VI.

Kláštery a poddaní, chudí, nemocní. Mniši zastanci utiskovaných, hajiteli manželství, anděly domácího míru.

Nikde jinde nevanul duch pravé křesťanské lásky k bližnímu tak jako v klášteřích. Psáti o tom, je psáti vznešenou hymnu o lásce Ježíše Krista k ubohému lidstvu, prokazované skrze mnichy.

Uvažme, v jaké dědictví nastoupili tito synové a dcery plni odříkání. Slovo soucit, almužna, bylo neznámo. Starý pohanský svět chudobou a bídou pohrdal. I mužové jinak duchem vznešení, jako Plato a Cicero, nemohli se s chudobou spřáteliti.

Mniši sami na sobě musili ukázati, jak se zásada Kristova uskutečňuje. Kdekoliv ozval se výkřik bolesti, bídy, hladu, výkřik z hanby — tam stál za chvíli mnich nebo jeptiška, aby jej utlumili.

Než k věci, abychom aspoň hlavními rysy naznačili ještě tuto činnost klášterů.

Když křesťanství začalo se mezi pohanskými národy šířiti. narazilo na jednu velikou sociální překážku, totiž na stav otrocký. Jeho úkolem bylo, otroky emancipovati. To se mu též po dlouhých

a velikých obtížích podařilo. Že v tomto snažení mniši hráli velikou úlohu, rozumí se samo sebou. Ve středověku nebylo sice otroků podle názoru starých Římanů, kterým otroci nebyli lidmi, nýbrž věcí, avšak místo nich vyvinul se stav nevolníků. Nevolnictví nebylo dílem učení Kristova· nýbrž dílem státního útvaru. Osud nevolníka nebyl sice závidění hodný, ale nevolník byl přece člověkem a byl chráněn církevními zákony proti svévoli a krutosti svých pánů.

Když nabyly kláštery majetku, byly nuceny, tuto sociální instituci na svých zbožích trpěti. Tito nevolníci byli dvojího druhu: dělníci, kteří neměli pozemku, a poddaní, kteří pozemek měli. První tvořili domácí čeládku a řemeslníky, druzí selský stav.

Kláštery byly ke svému dělnictvu a čeládce všude vrchností milostivou. Toť je ovšem zcela přirozeno: bylyť repraesentanty Kristovy lásky k lidstvu. Staraly se o svůj lid jako pečlivý hospodář. Strava v klášteřích byla pro čeládku silná, výživná a hojná.

Tak na př. v klášteře Murbachu dostávali dělníci denně dvě porce masa, dva chleby a dvoje víno, červené a bílé. Housky, když na řadu přišly, byly tak veliké, že se mohly až nad koleny krájeti. Všude takměř připomíná se pro dělníky maso, chléb a víno. Odtud pošlo pořekadlo: „Pod berlou je dobře sloužiti.“

Když dělník onemocněl, dostalo se mu v klášteře pečlivého ošetření. Ti dělníci, kteří byli ku práci neschopni, měli pojištěný tichý a bezstarostný odpočinek. Tak na př. při klášteře svatého Floriana byl záhy vystavěn dům pro 16 osob ku práci neschopných. Klášter Heilsbron v Bavorsku měl asyl pro osleplé a neschopné dělnictvo.

V Moribundu, když někdo ve službě klášterní zemřel, dávali mniši děti jeho na útraty kláštera vychovávati.

Kláštery zrušily nejdříve u svého dělnictva zápověď manželství a dcerám jich chystaly věna. Také nadace za tím účelem zakládaly, jako opat Vincenc v Heinrichově ve Slezsku, a Belloy, mnich u sv. Diviše.

I poddaní měli ve mniších dobré pány. Mniši je poučovali, sdělovali se s nimi o své hospodářské pokroky, zaopatřovali jim nástroje. V čas nouze dávali jim výsevy. U každého kláštera stávala sýpka pro obilí, a kde jí nebylo, nakázal ji visitátor kláštera zříditi. O duševní blaho poddaných staraly se kláštery tím, že na svých statcích zaváděly duchovní správy.

O velikých svátcích a slavnostech církevních byli poddaní, když do kláštera přišli, pohostěni a obdarováni. Klášterní vrchnosti dbaly toho, aby nebylo na jejich statcích různic a utlačování od úřednictva. Tak ve statutu benediktinského kláštera sv. Pavla v Korutanech r. 1628 stálo, že, jakmile oekonom na panství přijde, má se příchod jeho oznámiti šesti výstřely, aby poddaným byla poskytnuta příležitost, přednésti své stesky nebo potřeby. Mnozí svobodníci dávali se dobrovolně v poddanství kláštera, vědouce, že se jim povede dobře.

Přejděmež raději k líčení klášterní činnosti v ohledu chudinském. Tu slavila křesťanská charitas pravé divy. Již patriarcha mnichů na východě, sv. Basil Vel., nařizuje ve svých regulích, aby mniši konali dobré skutky. Týž vystavěl nemocnici tak velikou, že se podobala městu. Byly v ní i hospody pro cestující a dílny pro chudé řemeslníky. Svatý Benedikt, zakladatel mnišství

v Evropě, nařizoval, aby to, co v klášteře zbylo, odnášelo se buď do vězení, nebo do hospod, nebo do nemocnic. Dle jeho pravidel měl se sklepmistr ujímati nemocných, dětí, hostí, chudých, jakoby Krista přijímal. Jakmile zaklepal chuďas na bránu, měl vrátný zvolati: Deo gratias (Bohu díky).

Zříme-li, že mnohé kláštery ve středověku měly ohromné jmění, mějme na paměti, že si ho získaly jednak moudrým hospodařením a jednak obdarováním, nebo že nadacemi je rozmnožily. Tehdy pokládali si vládcové, velmoži nebo zbožné duše za zásluhu, ústavy tyto obohatiti. Věděliť, že majetek ten přijde na pravé místo a k pravému účelu. Obyčejně obracely se tři díly výtěžku k duchovním potřebám a na výživu a čtvrtý díl chudým.

S úpravou půdy přijaly kláštery pohostinství, tak že nebyly to, jak dí Montalembert, pouze ústavy národohospodářské, nýbrž asyly v pustých, vypleněných, nehostinných krajích Gallie. A jestliže později vzrůstáním bohatství a světské moci v klášteřích tu a tam disciplina poklesla, nikdy se nenedostávalo mužů, kteří naléhali na to, aby staré pravidlo Benediktovo, špitály zřizovati, o děti, chudé se starati, nezašlo.

Ukážeme to na některých příkladech.

Opat Otmar ve sv. Havle založil špitál pro nemocné, které sám v noci navštěvoval a těšil. První den v měsíci bylo tu hostěno 200 lidí. Opatství Ouches živilo denně sedm malomocných.

Klášter Heidenheim pod péčí sv. Valpurky měl asyl pro všecky nuzné. V klášteře korvejském byli ku práci neschopní, sestaralí, chudí přijati a vydržováni. Chudým v okolí bylo poskytováno dříví, plátno, oděv. Nemocní měli tu nemocnici. Klášter St. Omer dával měsíčně chudým okolních

vsí obilí, maso, ryby, chléb, olej a jiné potřeby. Kluniacký klášter byl velmi bohatý, ale v čas nouze měl prázdné stodoly. Jednou prodal opat sv. Odilo i zlatou korunu, kterou od císaře obdržel, a peníze za ni stržené rozdal chudým. Jiný opat, Hugo, dal denně péci 12 pecnů chleba pro děti, starce, slepce a chudé. Někteří chudí žili tu jako prebendáři. Almužník kláštera chodil týdně do okolí navštěvovat nemocné a chudé a nosil jim chléb, víno a koše masa. Zde bylo ročně vyživováno až 17.000 chudých. Svatý Bernard sytil ve svém chudém klášteře denně až 2000 žebráků, jednou docela až 10.000. V Heisterbachu živili mniši až 1500 nuzáků, jak poznamenává Ratzinger. Klášter Premontré, ač chudý, vyživoval v čas neúrody 500 nuzných denně. Vilém, opat ze St. Beningen, prodal kostelní ozdoby, aby hladovým pomohl.

Svatý Anselm, opat v Beku, byl pro svou dobročinnost daleko proslaven. Tu dali mniši často své porce chudým a nic nejedli. Opatství Thor u Lutychu sytilo denně 72 lidi. Ve Vilichu u Bonu živilo se po celý rok 15 chuďasův a o svátcích apoštolských byli penězi obdarováni. Klášter Kotvík v Rakousku zachoval v čas hladu r. 1082 tisícům život. Bohatý klášter Tegernsee upadl svou dobročinností do takové nouze, že mniši sami musili o podporu na chudé prositi. Mniši sázavského kláštera dávali důchody od Oldřicha věnované a výtěžek ze psaní chudým. V Hiršavě působením opata sv. Viléma slavila dobročinnost zde i v 70 jeho klášteřích pravé hody. Ještě krátce před svým zrušením za reformace dával ročně 400 mandel obilí jako almužnu. Na Štědrý den a Zelený čtvrtek obdrželo 900 lidí každý libru špeku a 2 libry chleba. Denně podělovalo se 200 lidí almužnou.

Anglie a Irsko zachovaly si chvalnou pověst péčí o chudé, kterou kláštery vynikaly, až do 14. století.

Že duch křesťanského milosrdenství nevymizel z klášterů podnes, o tom netřeba se šířiti. Kdo však dovede spočítati dobrodiní, která prokazovali lidem potřebným jednotliví mniši nebo jeptišky?...

První blázinec založil Jan Gilberto, mnich, ve Valencii r. 1499.

Jeptišky založily ústavy pro kojence, pro děti padlých, pro chudé šestinedělky, pro nalezence, pro padlé ženštiny. Zkrátka, kde jaký společenský neduh se objevil, tam objevil se také mnich nebo řeholnice jako anděl útěchy.

Ve středověku měli zle ustláno dlužníci, kteří, když nemohli zaplatiti, úpěli ve vězení, ano, mohli býti i prodáni. I těmto přispěchala na pomoc bratrstva milosrdenství, která vězňům potravu, oděv a prádlo poskytovala, zvláště v Italii (v 16. stol.).

R. 1463 mnich v Orviedu zařídil první půjčovnu (mons pietatis), a toto blahodárné zařízení ujímalo se zásluhou františkánů. Ústavy takové poskytovaly tíseň trpícím okamžité, bezplatné půjčky. I první záložna je dílem františkána Bernardina z Feltry.

Ano, prvními zorganisovanými hasiči byli (v 17. stol.) františkáni, dominikáni, augustiniáni a karmelitáni v Paříži, kteří měli v řeholních pravidlech zvláštní předpisy, jak si mají počínati, když požár vypukne. Sotva že totiž ozval se s věže zvon, chvátali na místo požáru dominikáni a augustiniáni se řebříky a košíky, za nimi pak františkáni a karmelitáni, majíce za pasem sekyrku a na zádech košík z proutí upletený a vysmolený.

Jeden mnich jako náčelník uděloval tu rozkazy. Dějiny zaznamenaly, že při požáru dřevěného mostu přes Sekvanu nalezlo 14 mnichů-hasičů smrt a 30 jich bylo popáleno.

K utěšenému květu lásky k bližnímu ve středověku patří rytířské řády Trinitářů a Mercedářů, které učinily si pravidlem, statky, svobodu i život dáti za svobodu zajatých, úpících v rukou nevěřících. Řád trinitářský byl založen sv. Janem z Mathy a Felixem z Valois r. 1198 a osvobozoval křesťany z rukou saracenů. Ještě r. 1780 bylo 29 zajatců vykoupeno za 14.419 zl., ke kterémuž obnosu přispěl i císař Josef II.

Mercedáři jsou dílem sv. Petra z Nolasky a sv. Reimunda z Penaforte od r. 1223.

Jediný klášter v Burgosu vykoupil od 12. do 16. stol. 124.000 otroků. V celku vykoupili oba řádové 1,400.000 otroků za 8 milliard franků!

Že se kláštery ošetřováním nemocných zabývaly, bylo již podotknuto.

Ale kdo nemocné léčil? Byli to zase mniši. Od 6. až skoro do 14 století bylo lékařství v rukou mnichů. Chudina ve středověku měla v nich v tom ohledě veliké dobrodince. Neboť dáti se léčiti arabskými nebo židovskými dryáčníky přišlo draho, a lid z většiny jim nedůvěřoval, považuje je většinou za čaroděje.

Každý klášter pěstoval v zahradě i léčivé byliny. Slavnou botanickou zahradu měly kláštery sv Havel a Tegernsee. V první době středověku těšil se klášter korvejský na Veseře v lékařství chvalné pověsti. Mniši Theodor, Wigwarth připomínají se jako znamenití lékaři. Odtud pocházel Thiddag, který stal se pražským biskupem a Boleslava II. z nebezpečné nemoci vyléčil.

K znamenitým lékařům-mnichům od 8. do

12. století počítají se Iso z kláštera svatohavelského, Luthbert z Anglie, Campo z Italie, Hugo od sv. Diviše, Dido, opat v Sensu, Dominik z Peskary, Jan z Ravenny, opat v Dijoně. Rychnovský mnich Valafried sepsal lékařskou knihu. Benediktini z Monte Cassina léčili v Salerně chudé nemocné a založili tu lékařskou školu, která až do 14. století byla jediná svého druhu. Z ní povstala potom slavná universita. I klášter sv. Martina v Uhrách měla lékařskou školu. R. 1367 sv. Jan Colombini založil řád jesuatův, jehož členové zabývali se hotovením lékův, studiem lučby, léčením chudých. Taktéž poustevníci sv. Pavla a františkáni léčením se zaměstnávali. Tito poslední zvláště se velebí. Na mnohých místech byl klášter jediným místem, kde se léky dostati mohly.

Od 11. století počínajíc vyskytují se řády, které se obíraly jen ošetřováním nemocných.

Křižáckými válkami bylo do Evropy zavlečeno malomocenství. A již r. 1204 byl potvrzen řád sv. Ducha, neboli řád bratří montpellierských, založený od zámožného občana Kvida, který hlavně malomocných se ujímal.

Když začala zuřiti v Evropě epidemická nemoc zvaná oheň sv. Antonína, která měla zhoubné následky pro toho, kdo jí odolal, tu se nemocným zasvětilo špitální bratrstvo Antonianův (zal. r. 1098 francouzským šlechticem Gastonem).

Za křižáckých válek a po nich vytvořila láska k bližnímu mnohé špitální, rytířské řády, jako johannitů, rytířů marianských čili německých (1190), rytířů Calatrava, sv. Jakuba, mečových bratří, sv. Mauritia, sv. Jiří; dále sem patří cyriáci (1256) a křižovníci s červenou hvězdou (založ. od blah. Anežky r. 1233).

Ve 14. století utvořil se řád Alexianův, čili cellistův i cellitek, když zuřila černá smrt, aby morem nakažené obsluhoval a pochovával.

R. 1572 byl papežem Piem V. potvrzen řád milosrdných bratří. Založil jej sv. Jan z Boha nejprve r. 1540 v Granadě ve Španělsku. Odtud rychle šířil se do ostatní Evropy a po celém světě. Do Čech dostal se za Ferdinanda II. Řád tento těší se všude veliké vážnosti a přetrval ve všech zemích politické převraty.

R. 1625 založil sv. Vincenc z Pauly řád milo srdných sester, též šedivých sester, jenž se zabývá ošetřováním nemocných a po celém světě je rozšířen. K milosrdným sestrám počítají se všecky ženské řády, které se věnují péči o nemocné.

V minulých dobách bývali mniši velmi zhusta jedinými zastanci utiskovaného lidu. Praví-li dějepisec Hagen o Církvi ve středověku: „Dost často se již proneslo, že celý hierarchický systém středověku byl pro lidstvo neobyčejně blahodějný, že vlastně Církev to byla, která v dobách anarchie a zmatků byla stranou práva, svobody a pořádku a lidstvo často před útiskem chránila," platí tato slova o obyvatelích kláštera tím více. Mniši svým životem, svou duševní převahou, svým vznešeným posláním nabyli nejen velikého vlivu, ale i autority, jak u obyčejného lidu, tak u vládců. Kdykoli propukával ještě zbytek barbarských mravů a pán přestal býti křesťanem a své poddané utlačoval, tu stanul před ním mnich a neohroženě zvolal: Nesluší se tobě.

Montalembert praví, že mniši z Condatu, ve východní části Gallie, vynakládali veškeren vliv svůj na ulehčení poddaných. Mnichům od sv. Diviše podařilo se přímluvami docíliti toho, že král Chilperich a Fredegunde odvolali kruté berní zá-

kony. Sv. Benedikt pokáral velmi přísně krále Totilu za jeho skutky a předpověděl mu krátce jeho osudy. „Ty mnoho činíš špatností“ pravil, „již mnoho zla jsi způsobil; přestaň jednou a ustup od nespravedlnosti Vtáhneš do Říma, přeplavíš se přes moře, devět let budeš vládnouti a potom zahyneš!“ Slova tato otřásla králem. Od té doby byl docela jiným, mírnějším. A to, co mu Benedikt prorokoval, stalo se. Totila dobyl Říma, vtáhl do něho, přeplavil se do Sicilie a za 10 let ztratil trůn a život.

Ke králi Childebertovi zvolal opat Markulf: „Pokoj a milosrdenství buď s tebou, osvícený kníže Ty jsi usedl na trůn královského majestátu, ale nezapomeň, že jsi smrtelný a že z pýchy nemáš pohrdati spolulidmi svými; buď spravedlivý ve své milosti a měj soucit ve vykonávání spravedlnosti.“

Mnich Porcian předstoupil před krále Theodoricha, syna Chlodvikova, když plenil Avergne a přiměl ho k ústupu a lidskosti.

Alkuin († 804) napomínal Egfrieda, krále Merciův, těmito slovy; „Pamatuj, z jakých jsi rodičů, jak jsi pečlivě vychován. Nebuď mravů nevázaných, když jsi tak rodem vysoce povznesen. Uč se z jich příkladu. Od otce uč se důstojnosti, od matky nábožnosti, od onoho umění vládnouti nad lidem spravedlivě, od této býti soucitným a milosrdným k nešťastným od obou zbožnosti křesťanské víry, vážnosti v modlitbě, štědrosti v almužně a střídmosti v celém životě. Tobě nesluší hrubost mravů, ani necudné řeči, který jsi na trůně královském narozen. Střídmost, neúhonný život učiní tě u lidu oblíbeným a váženým. Hleď si ctnostným počínáním zasloužiti, aby tě Bůh všude ostříhal.“

Svatý Dunstan, opat Gladstonburský, musil r. 955 utéci ze země, že vytýkal králi Edvigovi jeho zločiny.

O sv. Romualdovi píše dějepisec Neander, že kárající slova jeho mnohým utlačeným dopomohla ku právu, že odvrátil od těch, kteří se pomsty vládcův obávali, svou přímluvou záhubu.

Když Guilla stala se manželkou markraběte Reinera, tu napsal jí mnich Petr Damianský († 1072): „Dcero, ty jsi sice sňatkem přišla do domu, který je dosti veliký, ale plný zlého, do domu bohatstvím vynikajícího, ale hanebného špatným životem. Odstraň olupování chudých, přetrhni všecky nespravedlivé zvyky a utlačování sedláků. Neokus toho, co sirotkům se ujme, pamatuj na osud manželky hraběte Huberta, tvého bratra: ona pochována byla zříceninami vlastního zámku, který téhož dne se zřítil, když vdově vepře odňala a chudou s potupou ode dveří vyhnala, když prosila aspoň o část uzmutého majetku.“

Sv. Bernard všude, kdekoli se mu naskytla příležitost, postavil se neohroženě na stranu uti skovaných. Všeobecně známa jest odvaha, s jakou i papeže Eugena III. na jeho povinnosti upozornil

Snad málokterý tyran vynikal lstí a ukrutností tak, jako Ezzelin v Padově. Jednou dal zase mnoho lidí ve Veroně povražditi. Ve všeobecném zděšení povstal jediné sv. Antonín Padovský. Před stoupil před tyrana se slovy: „Nepříteli Boha, ukrutný tyrane, jak dlouho ještě chceš prolévati křesťanskou krev? Již se vznáší nad tebou rozsudek Boží, strašlivý výrok!“ Drábové čekali jen na pokyn, aby odvážlivého mnicha rozsekali — ale Ezzelin zaražen sklonil hlavu a slíbil polepšení.

K neohroženým zastancům lidu a horlitelům

pro dobré mravy náležel též františkán Berthold z Řezna.

Když za císaře Karla IV. panoval na dvoře francouzském nemírný přepych a rozkošnictví a lid hlasitě žaloval na hrabivost vévody orleanského, králova bratra a královny, která vždy novými daněmi lid vyssávala, neodvážil se nikdo o těchto poměrech veřejně mluviti. Až augustinián Jaques Legrand tak učinil u přítomnosti královny v kostele na svátek nanebevstoupení Páně. Podotekl, že si přeje, aby se jí zalíbil, ale ještě více, aby duši její vysvobodil, neboť dvůr její že je dvorem Venuše, obžerství a nádhery, v němž dnem i nocí se žije a v pekelné rozkoši také nejlepší se vysilují, tak že mnozí již bojí se toho zápasu, aby nebyli znetvořeni.

Milánský vévoda Bernabo Visconti († 1385), krutostí proslavený, dal dva mnichy, kteří mu hrozili věčným trestem, za živa upáliti.

R. 1492 kázal mnich Bernardino z Monte Feltro u přítomnosti vévody L. Sforzy, jeho manželky a všech ministrův o povinnostech knížat, aby své dluhy platili a p. A právě v tom ohledě požíval dvůr nechvalné pověsti. Za dva dny měl vévoda dluhy zaplaceny. Týž kazatel káral r. 1494 nespravedlivost markraběte Bedřicha v Mantově. Všichni se báli o život mnichův. Kníže však odvětil rozhořčeným dvořanům, že mnich učinil svou povinnost, a že chce, aby tak i jiní činili.

K mužům, kterým se celý svět obdivoval, náležel sv. Kapistran. Týž ujímal se ve Vídni chudého lidu naproti židovským lichvářům a u Bělehradu s křížem v ruce přičinil se podstatně o vítězství nad Turky (1456).

Jemu podobal se slavný kapucín P. Marek Aviano, jenž neostýchal se císaře Leopolda I.

upozorniti na mnohé nedostatky ve správě vládní. Týž r. 1683 vyzval plamennými slovy Soběského a knížata k boji, čímž Vídeň z rukou Turků byla vyproštěna.

A co mniši takto, kdekoli příležitost se naskytla, objevovali se zastanci a přáteli lidu ve světě starém, činili totéž i v jiných dílech světa. Jména Las Casas, Petr Klaver, Turribius, Ludvík Bertrand, Malagreda a j jsou toho důkazem.

Mniši byli také ochránci neporušitelnosti a svatosti stavu manželského A kde jaký zlořád se vyskytl, nebo manželství vášněmi se porušilo, bez ohledu na osoby ozval se jejich přísně kárající hlas. Tak mnich Nizetius († 566) exkomunikoval některé Franky, když nechtěli upustiti od nepočestných svazků. Brunhilda, bába Theodoricha Burgundského, žádala sv. Kolumbiana, aby nemanželským dětem vnuka jejího požehnal a je za schopny následnictví uznal. Kolumbian to odepřel a raději klášter a zemi opustil, než by porušenost manželství byl schválil.

Sv. Amand, opat v Elnonu, musil odejíti do vyhnanství, když nemlčel králi Dagobertovi, jenž dvě manželky odpudil a třetí pojati usiloval. Svatý Lambert byl zavražděn návodem Dedy, kterou Pipin, zapudiv zákonitou manželku svou Plektrudu, pojal, že proti tomuto hříšnému poměru veřejně vystoupil.

Sv. Korbinian († 730) káral Grimoalda, bavorského vévodu, jenž se vdovou bratra svého udržoval nečestný poměr. Za to musil ze země utéci. Sv. Theodor, opat ve Studionu († 826), byl pronásledován a těžce ztýrán, když se ozval proti císaři Konstantinovi V., jenž s dvorní dámou Marií se zasnoubil a svou manželku Theodatu od sebe vypudil. Petr Damianský v Mohuči (1072) káral

před sněmem císaře Jindřicha a církevními tresty mu vyhrožoval, že svou manželku Bertu zapudil. Sv. Angelo († 1225), karmelitán, byl na Sicilii od velmožů zavražděn, když jim hříšná spojení vytýkal. Mnich Blemmida Nicefor († 1272) vystoupil jako obrance manželství proti císaři Janu Dukatovi Vetazovi a jeho nevěstku z kostela vyhnal.

Když anglický král Jindřich VIII. konečně poznal, že je snaha jeho marna, aby manželství jeho bylo rozvedeno, obrátila se jeho zuřivost nejprve proti mnichům, kteří pravoplatnost manželství hájili. Pykal za to Richard, opat gladstonburský, Hoghton, prior kartusianů v Londýně, a zvláště observanti.

Luther, jak známo, rozloučení manželství dovolil. Mniši to byli, kteří nerozlučitelnost manželství slovem a písmem hájili.

I polský král Sigmund († 1632) chtěl se od své manželky odloučiti, ale jen úsilím jesuity Maggia se tak nestalo.

Mniši také pečovali o to, aby v rodinách panovaly mír a svornost, a vynakládali veškeren svůj vliv k tomu, aby rozvaděné strany smířili. Opětně uvedeme některé historické příklady.

Radegunde († 587), dříve manželka Chlotarova, potom jeptiška v Poitiersu, napomínala panovníky a velmože, aby bděli nad pravými zájmy lidu a vlasti. „Pokoj mezi králi — děla — je mé vítězství.“ Za tím účelem modlila se pilně s řeholnicemi a zdvojovala své posty, kající skutky a almužny.

Když mezi Ludvíkem Pobožným a jeho syny vypukly sváry, napsal Raban Maurus spis „O úctě dětí k rodičům a poddaných k pánům“. Byl prostředníkem mezi otcem a syny.

Opat Marquard z Prymu r. 836 vydal se na

cestu do Italie, aby Lotara smířil s otcem, císařem. Opat Lupus z Ferriéres roku 858 usmířil v Koblenci krále Karla s bratrem jeho Ludvíkem. Mnich Simon odebral se do Anglie, aby usmířil Roberta s královským otcem.

Petr poustevník († 1115) považoval za úlohu svého života, mír v manželstvích zjednávati. Sv. Aelredovi, cisterciákovi, když přišel do Gallowaye, podařilo se vladaře se syny smířiti, což se ani králi a biskupovi nepovedlo. Ano, otce pohnul vstoupiti do kláštera. Pověstným strůjcem míru byl Dionysius kartusianský († 1471), kterého nazývali andělem míru v selské kutně. Svatý Mikuláš tolentinský († 1305) a svatý Tomáš Villanova, augustiniáni, vším úsilím pracovali o to, aby v rodinách panoval mír. Císař Rudolf II. svářil se dlouho s bratrem svým Matyášem, a úsilí krále španělského i papeže bylo marné. Ale kapucínovi Vavřinci z Brindisi k žalosti protestantů, kteří ze sporu toho těžili, se to podařilo.

Taktéž pravým andělem míru byl oratorián Juvenal Ancina († 1604), jenž neměl klidu, uslyšel-li někde o roztržce v rodinách. Mnoho rodin, a to vznešených, i města žehnaly jeho působení.

I v řadách Tovaryšstva Ježíšova bylo mnoho mužů, kteří spory rodinné s výsledkem urovnávali, jako sv. Alois, sv. František Regis, bl. Petr Klaver. Totéž platí i o redemptoristech.

* * *

Tím ukončili jsme své pojednání. Pramenů k němu použitých neuvádíme. Pojednání toto, pokud možno populárně psané, vzniklo z výpisků a poznámek, které jsme si po více roků činili

z brožurek a z různých pojednání, které buď o předmětě samém jednaly, nebo pod různými hesly uveřejněny byly v časopisech českých i německých (Blahověst, Vlasť, Kath. Bewegung, Wahrheit, Alte und neue Welt a j. v.); vedle toho použili jsme četných prací apologetických, dějepisných a kulturně historických (Hettinger, Kryštůfek, Borový, Grupp) a realní encyklopedie Manzovy. Sebraný takto materiál jsme výše uvedeným způsobem srovnali. Že by pojednání toto bylo důkladné, neodvažujeme se tvrditi. Cítíme, že mnohé vzácné zprávy o kulturní činnosti klášterů jsou z nedostatku pramenů vynechány, že mnohé vlivuplné osoby nám unikly — ale přece soudíme, že přes tyto nedostatky nabudou čtenáři příznivějšího ponětí o klášterech a jich obyvatelích.

Někdo snad může ještě namítnouti, že jsme tuto uvedli jen světlé stránky klášterů, že mají kláštery také své stíny a daly mnoho pohoršení. Neupíráme, že se v klášteřích uvolnění discipliny stalo, že i nehodní mniši se vyskytali. Byli to také lidé, kteří tu a tam starého Adama v sobě nepřemohli, byli dětmi své doby. Ale nákaza do klášterů vnesena byla ze světa. Vládcové a knížata mívali podílu také na tomto úpadku klášterní kázně, neboť osobivše si právo na kláštery, obsazovali opatství svými miláčky, osobami zhusta nehodnými, ano místa tato i prodávali.

Taktéž vznešené rodiny nutily syny své do klášterů, aby jich rodové jmění se nesúžovalo. Kdo však proti svému přesvědčení „dokonalým býti“ měl ten měl z mnicha pouze habit na sobě. Konečně i to se musí uvážiti, že se chyby mnichů zúmyslně zveličovaly od těch, kteří se řídili Voltairovým heslem, „zničme ničemnici“, i od těch, které klášterní jmění píchalo do očí. Pravdou

o klášteřích je, že kde duch kláštera v přísné kázni ulevil, tam zase znovu duch zdravé kázně v něm vystoupil, anebo příčinou byl utvoření nového řádu klášterního. V klášteřích není duch korrupce, ale síla stále zdravé reformace a regenerace, síla opravy a obnovy, kterou se ve světě ke svatosti přistupuje. I o mniších platí slova, že jsou sůl země a světlo světa. To jsme právě ukázali.

Omyly tiskové.

Na str.	25	ř. 18	shora	čti:	*Broumov* místo Brovmov.
„	„	26	„ 13	„	„	*St. Avold* „ St. Aveld.
„	„	26	„ 15	„	„	*jmen* místo jména.
„	„	27	„ 7	„	„	*Gandersheim* místo Gaudersheim.
„	„	27	„ 13	„	„	*Stamm* místo Stam.
„	„	34	„ 18	„	„	*sekavský* místo sekovský.
„	„	52	„ 28	„	„	*v Miláně* místo v Milaně.
„	„	61	„ 20	„	„	*Haleský* místo Hallský.
„	„	76	„ 19	„	„	*Chamilové* místo Chamitově.
„	„	78	„ 20	„	„	*honbami* místo houbami

Jiné omyly tiskové račiž si každý laskavě opraviti sám.

OBSAH.